RADIO FREE EUROPE
EAST EUROPE RESEARCH & ANALYSIS

CZECHOSLOVAK UNIT

PŘEHLED TISKU

Číslo:311/XI

Datum: 18.10.68.

OBSAH

Dr. V. STUCHLÝ /Lidová demokracie/	Neznámý Jaroslav Durych	str. 2
red.čl. /Lidová demokracie/	Sdělení	str. 3
red.čl. /Lidová demokracie/	V předvečer zahájení OH	str. 4
Dr.Čestmír CÍSAŘ Ladislav TŮMA /Svobodné slovo/	Odpovídá dr. Čestmír Císař	str. 4
Jiří HOCHMAN /Reportér/	O důvěře	str. 5
Ing. B. SUCHARDA Vlad. NEPRAŠ /Reportér/	Hospodářská reforma nechce jen slova ale činy	str. 6
Karel KAPLAN /Reportér/	Polednový vývoj a současná realita	str. 8
Jiří HANÁK /Reportér/	Co to je	str. 10
Dr.Vladimír KADLEC Michal SEDLOŇ /Květy/	13 otázek ministru školství prof. Dr.Vladimíru Kadelcovi DrSc. a jeho 13 odpovědí	str. 11
Michal SEDLOŇ /Květy/	Neztratit páteř	str. 12
Dušan TOMÁŠEK /Květy/	Veleváženy anonyme	str. 12
red.čl. /Sešity/	Drazí čtenáři, přátelé	str. 13
Tomáš PASÁK /Sešity/	Český fašismus	str. 14
Ing. Jaroslav JIRÁSEK /Hospodářs.noviny/	Co a hlavně jak	str. 17

NEZNÁMÝ JAROSLAV DURYCH

V DOBĚ, jíž se teď chladuplně říká pouze dekorační, podobala se poslední rozloučení s některými významnými lidmi tichým pohřbům neznámých žebráků. Nikdo neměl nad rakví co říci, jako by znalci, druhové a přátelé byli náhlo postiženi skutečnou deformací výmluvnosti, znalostí, věrnosti a srdce.

V PŘÍPADĚ JAROSLAVA DURYCHA odpoledne 11. dubna 1962 na hubenečském hřbitůvku v Praze byl jediným nemilčícím prolát, který přišel z arcibiskupského paláce neohlášen, zato však v nádheře nejslavnostnějších církevních insignií, a zvučným hlasem připomněl velikost zesnulého spisovatele, ač dlouhá léta již umlčovaného a téměř za živa pohřbeného.

I to málo, co teprve na sklonku podivného dvacetiletí z díla Durychova přece jen — nenápadně — vyšlo, byla pouze nová vydání starších knížek, jako by byla spisovatelova dílna už dávno oněměla. Tak se objevila nejdříve Sedmikráska, pak Tři dukáty a Kouzelná lampa, naposled Rekviem, které bylo krátce předtím přeloženo v Polsku s autorovým, u nás dosud neznámým doslovem. Pod nedráždivým pseudonymem Jaroslav Žabka byl vydán také Durychův kouzelný překlad Hudsonova Zeleného ráje.

Tři z jmenovaných pěti knih vypravilo nakladatelství Lidová demokracie a deník Lidová demokracie se také první pokusil odhalit tajemství nové tvorby Jaroslava Durycha. Začal otiskovat dosud nevydaný román Bětuška, ale několik tzv. čtenářských dopisů si vynutilo jeho předčasné zastavení. Těžko už zjišťovat okolnosti, zda dopisovou kampaň snad někdo neorganizoval, ale zajímavostí zůstává, jak několik hlasů dokázalo ovlivnit noviny, dělané přece pro desetitisíce či statisíce lidí. Ostatně, v Durychových spisech skutečně nejsou novinové romány.

Dnes je nakladatelskými smlouvami rozebráno téměř celé Durychovo dílo. Vyjdou znovu všechny jeho hlavní práce dřívější, ale i ty nové, jimž byly hlídané tiskové dveře nepochopitelně uzavřeny. Stárnoucí Jaroslav Durych tenkrát, v těžkých hmotných poměrech a bez naděje, že uvidí své řádky tištěné, nepřestal psát. Snad psal v pevné víře, že pouta jednou zrezaví, snad psal z vnitřní nutnosti a nepřestal, jako ten biblický nádeník, jenž uteče od svěřené práce, když se objeví vlk, ale pracoval dál jako pastýř dobrý, který nikdy neopouští svůj životní úkol.

A možno říci, že letos, když návrat lidskosti a rozumu do veřejných věcí začal od jara opět počítat i s kulturou, je připravena také bohatá literární pozůstalost Jaroslava Durycha pro náš lid. Už dávno se jí nikdo nemusel bát, neboť nemá jiných znaků než uměleckou velikost a jiných úmyslů než lidskost a myšlenkovou hloubku, oslavu krásy domova i člověka, zvláště nezištného a obětavého, a lásku k chudým a trpícím.

Zdá se, že v létech nedobrovolné ediční přestávky tento veliký básník bohatě nalezl ztracený čas a dovršil v něm tři podstatné proudy alespoň své beletristické tvorby. Nebylo totiž listu, jenž by čekal na jeho časové úvahy, také svými básněmi vždy byl spjat s denní skutečností a s potřebou sociální a duchovní; zbylo mu tedy jen fabulovat, byť nikoli ve vzduchoprázdnu, ale s mohutným etickým a estetickým snem lidským, a zbylo také vzpomínat. Do tohoto dvojího řečiště tedy soustředil tisíce svých drobných pečlivých řádek.

RADU HISTORICKÝCH NÁMĚTŮ, mezi něž patří i monumentální Bloudění, uzavřel dokončením čtyřdílných Služebníků neužitečných, rozsáhlé barokní fresky o misionářském putování Karla Spinoly, asketického jesuity z české matky, za nejvyšších obětí mnoha pozemskými i námořními strážněmi až na Dálný východ. Těžko vystihnout jedinou stručnou ukázkou pestrost scén i dějů, často napínavých a dobrodružných, řečeno dnešním čtenářským nazíráním, ale snad alespoň vnější i vnitřní jazyk tohoto díla ukáže odpověď zatčeného Spinoly císařskému místodržícímu v Nagasaki:

„Jistě mi vaše vznešená dobrotivost dá za pravdu, prohlašuji-li, že si nezasluhuje slouti životem to, co se vší svou velkolepostí bídně zaniká smrtí. To je pro nás jen sen a stínová hra. Vždyť skutečný život může míti jen duše, neboť na tu smrt nedosáhne. Ten však dává jen víra a nelze se tedy diviti, zříkají-li se ti, kteří poznali tuto velikou pravdu, svého života časného pro život věčný. Jen k blaženosti bez konce jest branou smrt tohoto těla. Také já tuto blaženost hledám už velice dlouho, a dospěl-li jsem teď přispěním vaší vznešené dobrotivosti blíže k tomuto cíli, musím až do konce svého života chválit Boha a prosíti, aby za tuto milost, kterou mi prokázala vaše vznešená dobrotivost, také ji co nejdříve seslal světlo své pravdy."

DURYCHOVY PŘÍBĚHY VYSNĚNÉ, ony básnicky zkrášlené prosté motivy, napohled takřka nejlidovějšího ražení, korunuje rozsáhlý román Duše a hvězda, který získalo a právě připravilo do tisku nakladatelství Vyšehrad. Je to onen příběh, původně nazvaný Bětuška a potom Duše a hvězda, aby nebylo pochyb o pravém smyslu knihy. Snad právě ten zdánlivě prostý román splní úkol dodatečné ouvertury, jež znovu otevře, zejména novým čtenářským generacím, celou nejkrásnější část spisovatelova odkazu. Jako totiž operní předehry bývají velkolepou nápovědí hlavních melodií, které se v hudebním celku pak ozvou, tak tentokrát zpětně, na konci svého života napsal Jaroslav Durych obsáhlou skladbu, v níž jako by se vracel pro dílčí kouzla nejen k atmosféře

JAROSLAV DURYCH

chudoby — ke kráse posvěcené a vykoupené chudobou, jak o něm pravil F. X. Šalda — svých básní a milostných povídek mladosti, zejména k té ze Tří dukátů, vyprávějící příznačný příběh o chudé dívce a zámožném ženichovi, ale především k proslulé a líbezné Sedmikrásce. Její chlapecký protějšek vytvořil v Duši a hvězdě, byť s menším počtem proměn, za nímiž jako za hvězdou kráčí. Bětuška, mladá fabrička, jak se kdysi říkávalo. Ale ta lidová, přímo kalendářová tematika, utkaná však vznešeným durychovským výrazem a zdobená šperky myšlenkové krásy, pokory, milosrdenství i lásky takřka nadpozemské a přecházející na vrcholu vyprávění v surrealistické pásmo vzrušené hry o život, mísí v hloubce svého poslání mimo omezený čas a prostor, v němž básník nepotřebuje jiných mezníků než několik křestních jmen, symbolizujících lidské osudy na cestě k splnění Boží vůle.

Téměř vše, co Jaroslav Durych jako povídkář nebo romanopisec miloval, se tedy ještě jednou vrací v Duši a hvězdě. Najdeme tam dokonce i místo se vzdáleným motivickým ohlasem Hudsonova Zeleného ráje, který Durych přeložil tak úchvatně, že originál nemůže být krásnější.

S PODOBNOU RETROSPEKTIVNÍ uměleckou syntézou, opět v jiné rovině, zpracoval i svůj Kouzelný kočár — (jak také nádherné názvy dovedl vymýšlet!) — kde shrnul v svěřené pásmo úvahové, krajinomalebné a svéživotopisné kapitoly, které měl ještě na srdci. A je jich na pět set stran hustého strojového přepisu. V této kronice autorova rodu nalezneme Durycha tak osobního jako v Kouzelné lampě, lyrika krajiny i ženská krásy, sociálního dokumentaristu, myslitele, ironika i sebeironika, vypravěče bezprostředních dojmů svého života, dokonce v intenzitě a tvarové dokonalosti nezmenšené stářím, spíše stářím ještě uváženější a pronikavější. Znovu se velkolepě přihlásil k posvátným místům osudů svých nejdražších, ke kořenům a jistotám, k chudobě a mládí, k všemu, z čeho vyrostl člověk a umělec, jehož směřování patří v naší literatuře k nejosobitějším.

Ovšem, takováto hostina je proti běžné beletrii četbou značně pomalou, což si spisovatel, přísný k sobě, uvědomuje a hned odpovídá i na otázku, nejsou-li dějiny rodu, „který nenabyl uznané důležitosti", záležitostí příliš soukromou a pro čtenáře nezajímavou. A domnívá se, že „zajímavost života cizích lidí vyjde najevo teprve při srovnání s životem vlastním a čtoucí je nucen myslit při tom především na sebe, což je velice užitečné. Nastavuje se mu tím i jeho zpovědní zrcadlo, připomínky jeho vlastního štěstí i zármutku, jeho vlastní touhy i zklamání, jeho vlastní křížové cesty, a náhle se mu pak zdá, že vidí svůj život."

Kouzelný kočár je samozřejmě také zrcadlem života a myšlení slavného českého spisovatele. A to jistě zajímá nejen četné vyspělé čtenáře, ale i nejrůznější obory literární vědy. Není totiž zatím mnoho pramenů k durychovskému bádání. Kromě starší knížečky jak vykvetla Sedmikráska a několika jiných zmínek bude právě tento spis tím nejdůležitějším, co Durych řekl o sobě, i když ani zde neříká přímým způsobem mnoho. Ukryl totiž svůj životopis a své memoáry do sociálních a citových dějin svého rodu. Zcela sporadicky se tu zmiňuje také o svých knihách. Těch zmínek zdaleka není ani tolik, kolik svazků Durych vydal. Je to postoj velmi skromný a prostě lidský, jako by autor naznačoval, že život a smrt je významnější než literatura, a zároveň i durychovsky hrdý, jako by předpokládal, že čtenář dobře ví, kdo je v literatuře Jaroslav Durych, a že zná jeho dílo. Musí je znát. A nezná-li je, právě také z Kouzelného kočáru pozná obrys Durychovy osobnosti a zatouží se k němu vracet. I touto knihou vykonal básník, tak často odkázaný jen na sebe, sám službu celé své předchozí literární tvorbě.

Dokonce v Kouzelném kočáru podal i svůj, zatím málo známý, „kádrový materiál". Durych pocházel z veliké chudoby a jeho překrásné sociální prózy i žebrácké písně tedy nebyly módou ani pózou. Vyplynuly z těžké životní zkušenosti. Oboustranný sirotek byl záhy odkázán na cizí milosrdenství, také úřady i zaměstnavatelé s ním pak nakládali od počátku dosti tvrdě, a neměl pohodlných podmínek pro svou literární práci, z níž ostatně nikdy také nezbohatl. Matku, o které píše v tomto rukopisu se zvlášť dojímavou láskou, ztratil, když mu bylo necelých šest let, otce ve svých jedenácti letech.

Zároveň zde Durych „prokádroval" svůj pevný charakter, zejména tím, že nepřestal sloužit předsevzetým idejím a hodnotám, i když jejich náhodní, ale mocní představitelé jej zhusta zklamali. Tak začasté propletá rámcové vyprávění svými celoživotními zkušenostmi, myšlenkami a obecně platnými úvahami, jako o vznešenosti, nelivosti, o štěkajících psech, o blhnutí a podobně. Zvláště zkoumá otázky rodových mravních kontinuit, vzájemných osudových souvislostí, předobrazů i zpětných poznání, k čemuž mu dává bohatou příležitost jak rod otcův (první díl: Turnov) a matčin (druhý díl: Neonanická romance), tak jeho ženy (třetí díl: Pasovská cesta), která byla hornickou dcerou, a chudý student Jaroslav Durych za ní chodil pěšky z Prahy až do Příbrami.

Durychovo memoárové, někdy kronikářské, jindy takřka románové vyprávění o městech a lidech, s nimiž přišel básníkův rod do styku a jejichž stopy stárnoucí umělec většinou znovu hledal ne vždy bez nostalgie, je tak svěží a výrazově podmanivé, že si i zde uvědomujeme jeho oprávněnou paralelu s největším naším výtvarníkem slova a věty, s Vladislavem Vančurou.

ZÁVĚREM LZE SICE OPAKOVAT, že Jaroslav Durych šťastně dokončil hlavní proudy svého životního díla. Leč právě mnohé prvky ve vzpomenutých rukopisech prozrazují nejeden nový rys, jenž mohl v ovzduší plné svobody a normální literární soutěže, uprostřed spravedlivého nakladatelského zájmu a tvůrčího tlaku veřejné objednávky rozkvést ještě v knihy další. Škoda věcí, jež mohly být... I tak však dík za to, co mrtvý spisovatel teprve nyní odevzdává svému národu a světu. Věřme, že také světu, neboť myšlenková velikost a nikdy nevyhaslá umělecká síla Jaroslava Durycha si zaslouží konečně už jednou co nejširšího poznání. Křídla jeho díla totiž vzlétají s lidským srdcem k výškám ušlechtilosti a slávy.

Dr. F. STUCHLÝ

LIDOVÁ DEMOKRACIE, 12. října 1968, str. 3.

4/311/XI

LIDOVÁ DEMOKRACIE, 12. října 1968, str. 4.

Sdělení. Časopis Zprávy ze dne 3. října 1968 uveřejnil článek o zástupci šéfredaktora Lidové demokracie R. Ströbingerovi. Jako člen Svazu čs. novinářů se R. Ströbinger obrátil na příslušné orgány Svazu novinářů, aby údaje v článku přešetřily a uvedly věci na pravou míru.

LIDOVÁ DEMOKRACIE, 12. října 1968, str. 8.

V předvečer zahájení OH

/ Výňatek/

DŽENTLMENSKÁ DOHODA

Na tiskové konferenci nás vedení naší olympijské výpravy informovalo o dosavadním pobytu v Mexiku a dobrém stavu reprezentantů i problémech, které bylo nutno řešit. Nejožehavějším byl vztah našich reprezentantů k výpravám zemí signatářů z Varšavy. Zpočátku, jak informoval tisk, došlo k několika výstřelkům, ale potom se sešli vedoucí výprav a výsledkem byla džentlmenská dohoda. Na kolbišti se zachovají běžné vzájemné sportovní vztahy, nebude však navazováno ani předstíráno přátelství, protože momentálně pro ně nejsou podmínky.

SVOBODNÉ SLOVO, 12. října 1968, str. 1.

ODPOVÍDÁ

AKTUÁLNÍ ROZHOVOR SVOBODNÉHO SLOVA

dr. Čestmír CÍSAŘ

Náš stát se dožije v říjnu 1968 historického okamžiku. V této souvislosti se stávají pojmy jako „federace", „národní stát" předmětem diskusí nejen odborníků, ale celé veřejnosti. Položili jsme proto několik otázek i dr. Č. CÍSAŘOVI:

Jaké máte pocity ve dnech, kdy má být schválen zákon o čs. federaci a kdy vrcholí dosavadní činnost orgánu, jemuž předsedáte?

Domnívám se, že jsme za ty tři měsíce, co ČNR existuje, udělali kus užitečné práce. Platí to především o našich komisích, zejména pak státoprávní a ekonomické, které vedou dr. Z. Jičínský a dr. L. Veltruský. Věřím, že se při projednávání v Národním shromáždění podaří překlenout poslední rozpory mezi námi a Slovenskou národní radou a přijmout k 28. říjnu takový ústavní zákon o čs. federaci, který by uspokojil jak českou tak slovenskou veřejnost. Naše poslání tím však nekončí. Máme za sebou teprve první etapu nového uspořádání republiky, jehož přípravu jsme jako orgán české národní politické reprezentace dostali do vínku.

Sdílíte dojem, že česká veřejnost bere příští uspořádání státu za své právě tak jako slovenská?

Slováci mají v tomto směru předstih. Český národ necítil potřebu nového státoprávního uspořádání republiky tak intenzívně jako národ slovenský, pro který to je základní, životní otázka. České národní povědomí se vlastně teprve letos začalo znovu formovat. Proto není dosud ani vztah celé české veřejnosti k federalizaci tak jednoznačný jako na Slovensku. Jen velice málo je však takových lidí, kteří neuznávají právo slovenského národa na rovnoprávné postavení ve společném státě.

Dne 1. ledna vznikne český stát. Bude to něco zcela nového, co by snad lidé mohli přijímat s nedůvěrou nebo obavami o osud jednotného nezávislého Československa?

Federalizace nemůže a nesmí znamenat oslabení naší republiky. Právě naopak. Budou-li její všichni občané cítit, že jsou plně respektována a zaručena jejich národnostní práva, bude tím jistě v dobrém slova smyslu ovlivněn i jejich vztah k republice. Nedávné týdny jasně dokumentovaly, že vůle po jednotném státě je stejně silná jak v Čechách, na Moravě a ve Slezsku, tak i na Slovensku. A pokud jde o český stát, není důvodu přijímat jeho vznik s nedůvěrou nebo snad s obavami. Budeme si prostě většinu věcí v českých krajích sami spravovat a řídit. Na činnost českých orgánů si jistě všichni brzy zvykneme. Na Českou národní radu čeká ovšem ještě mnoho práce s jejich vytvořením. K 1. lednu 1969 má Česká socialistická republika se svou vládou v čele začít fungovat.

Otázky kladl Ladislav Tůma

REPORTÉR, č. 39/68, 9. - 16. října 1968, str. 3.

5/311/XI

NA AKTUÁLNÍ TÉMA

O DŮVĚŘE

/ Výňatek /

JIŘÍ HOCHMAN

Nynější důvěra např. spočívá v tom, že v š i c h n i, kdož tvoříme naši společenskou jednotu těchto dnů, chápeme 21. srpen jako křivdu nebo aspoň jako tragické nedorozumění, že moskevský protokol není výrazem naší vůle, ale výrazem n u t n o s t i.

Nepřevzali jsme závazek, že se vzdáváme svých ideálů, svého pojetí socialismu. I nadále jsme v souladu s postojem četných komunistických stran ve světě toho názoru, že během doby ocení naši politiku v š i c h n i.

Nejde o to uložené nám povinnosti obcházet nebo nepinit. Sami nejvyšší představitelé státu a komunistické strany nám veřejně řekli hned po návratu z Moskvy, že alternativou by byla masová tragédie. Je tedy nezbytné převzaté povinnosti plnit, a plnit je **v tom rozsahu, který z nich zřetelně vyplývá**, a tak dlouho, pokud druhá strana nedospěje k jinému názoru.

Hranice toho, co skutečně m u s í m e, je citlivým momentem udržení důvěry. Je přitom třeba brát v úvahu, že mnoho lidí dodnes dost přesně neví, k čemu nás vlastně moskevský protokol zavazuje, a ještě méně lidí ví, že některé další povinnosti vyplynuly z následujících jednání. Některá ustanovení se nadto precizují. Vzniká určitá nejistota a pochybnosti, kterým už sdělovací prostředky nemohou v nové situaci čelit: jejich prostor byl omezen více než před Lednem. Zvýšenou pozornost věnují proto lidé projevům státníků, které konec konců nikdo necenzuruje.

Zájem na udržení důvěry — je to v této chvíli nejcennější politický kapitál — vnucuje dvě otázky: je skutečně nutné omezovat publicitu různých aspektů plnění moskevských ustanovení v tom rozsahu, jak se to děje? A je rozumné prezentovat plnění těchto povinností nikoli jako opatření nepopulární (Smrkovský), ale jako opatření konec konců docela vhodná (Husák)?

Udržení důvěry má proto tak obrovskou cenu, že vzedmutá vlna socialistického vlastenectví před 21. srpnem, jejímž výrazem např. byly příspěvky na Fond republiky, byla vážně otřesena zhroucením vidiny suverenity a pokud ji něco může udržet, je to právě důvěra k vedení státu a strany. Důvěra v jejich integritu, v jejich čestnost, v jejich schopnosti může velmi mnoho dokázat.

Je třeba se vyhnout všemu, co by tuto důvěru podlamovalo, protože jednota sama bez této specifické důvěry by už byla jen jednotou pasivní rezistence, jednotou skepse, jednotou nedůvěry, příliš podobnou známé jednotě protektorátní.

Vznikající diferenciace je sice asi logická, ale nikoli příjemná. Mluví-li např. předseda Ústřední rady odborů Karel Poláček velmi otevřeně a veřejně i o takových choulostivých otázkách, jako je náš t r v a j í c í požadavek odchodu cizích vojsk, lidé těžko pochopí, proč např. na druhé straně předseda České národní rady i předseda Slovenské národní rady jdou ve svých projevech dál, než je nutné v přijímání důsledků 21. srpna. Zejména je těžko pochopitelné, proč se dodatečně povzbuzuje dojem, jako by u nás před 21. srpnem skutečně byla „hrozivá" situace, když tuto tezi veřejně odmítli jak president republiky, tak předseda NS i první tajemník ÚV KSČ.

Je to těžko pochopitelné ne jen proto, že uchování důvěry to prospět nemůže, ale i proto, že ve dlouhodobém dějinném smyslu nebude možné řešit problémy socialismu u nás i v širokém mezinárodním měřítku na základě moskevského protokolu, který je pouze produktem specifické situace a specifických úvah, ale na základě tvůrčího, svobodného a moderního rozvoje vědeckého komunismu. Není to jen naše stanovisko, je to i stanovisko vedení tak vyspělých a zkušených komunistických stran, jakými jsou KS Itálie nebo KS Francie. Vidět další osudy socialismu v perspektivě dané 21. srpnem by znamenalo nebezpečnou rezignaci na všechno, za co jsme bojovali.

Na druhé straně tuto důvěru nemůže rozhodující měrou oslabit žádná sebepronikavější analýza příčin, které k 21. srpnu vedly. Omyly jsou lidské a i státníci jsou lidé. Polednová politika se konec konců utvářela v situaci, kdy ti, kteří dnes stojí zásluhou svého čestného jednání v čele státu a komunistické strany a mezi nimiž postrádáme především Františka Kriegela, museli každý krok vpřed prosazovat proti svéřepému odporu „konzervy". Za protahování provizoria, které usnadnilo srpnovou krizi, nenesou plnou odpovědnost. Důvěru však může oslabit nerespektování základních prvků všeobecně sdíleného, empiricky podloženého vědomí a chápání událostí. O dalším osudu této důvěry proto rozhodne praktická politika i řeč veřejná.

REPORTÉR, č. 39/68, 9. - 16. října 1968, str. 6. a 7. 6/311/XI

ROZHOVOR REPORTÉRA

HOSPODÁŘSKÁ REFORMA NECHCE JEN SLOVA, ALE ČINY

Před půl rokem, přesněji v druhé polovině března, jsme přinesli rozhovor s ministrem financí soudruhem Ing. B. SUCHARDOU na téma „Tvrdá koruna znamená tvrdou práci". Od té doby se mnohé událo, ale toto téma bude jistě stále aktuální. Proto jsme ho v minulých dnech znovu navštívili a navázali na předešlý rozhovor.

REPORTÉR: V březnu jsme hovořili o tom, že nové vedení bude muset přijít s nepopulárními opatřeními. Situací vzniklou v srpnových dnech přibylo zájmu o postavení naší měny a mezi lidmi se stále častěji hovoří o měnové reformě. Vím, že jít s touto otázkou na ministra financí je trochu nezvyklé. Ale jak se na to díváte, myslím jako odborník v oblasti financí?

SUCHARDA: To, že jdete za mnou, není nic nenormálního. Pracovat v oblasti financí znamená nejen hledat správná řešení, ale především získávat pro ně naše občany, a to nelze bez širokého a častého styku s naší veřejností a ten si zas nelze představit bez spolupráce s tiskem. Tím chci zdůraznit, že na ministerstvu financí bereme vážně linii lednového pléna, linii prohlubování socialistické demokracie. To souvisí s vaší otázkou stejně tak jako možnost a nutnost tímto způsobem skládat účty z naší práce. Na to přece mají naši občané — občané socialistické republiky — nárok.

Co však považuji za nenormální — a věřím, že i vy mně mou otevřenost prominete — je skutečnost, že hodnotíte současnou situaci tak, že se „mezi lidmi stále častěji hovoří o měnové reformě". Ano, hovoří se ještě, ale nelze říci, že stále častěji. V poslední době i ve vašem časopise odpovídal na podobnou otázku generální ředitel Státní banky československé. Proto jen znova opakuji, že zprávy o peněžní reformě vůbec neodpovídají ekonomické situaci naší současné etapy, kdy na prvém místě jsou otázky konsolidace — včetně řešení četných hodnotových disproporcí — a otázky strukturálních změn naší výroby. Nezakrytě znovu říkám, že to jsou obtížné úkoly, rozhodně obtížnější, než by bylo provedení samotné peněžní reformy, která ani nemůže nahradit sama

Ministr financí Ing. B. Sucharda

o sobě těžký úkol strukturálních změn. Jde o likvidaci stavu, kdy např. naše spotřeba materiálu a energie je dvojnásobně vyšší než v jiných srovnatelných ekonomikách.

REPORTÉR: V jarních měsících naše vláda jednala o schůdnějších cestách ekonomického rozvoje?

SUCHARDA: Vláda program nápravy stanovila jako reálnou cestu ekonomického rozvoje ve své hospodářské směrnici. Obracím proto při této příležitosti pozornost vašich čtenářů právě na zaměření této hospodářské směrnice na rok 1969, která i v oblasti finanční politiky a nástrojů zahraničního obchodu míří především na dosažení strukturálních změn.

I hospodářská směrnice tedy vyjadřuje, že o problémech nechceme jen hovořit, je konstatovat, ale že problémy nutno řešit.

REPORTÉR: Měnová reforma není přece všelék na ekonomické neduhy?

SUCHARDA: Měnová reforma by za podmínek, kdy nutno prosadit změněnou strukturu výroby, znamenala totéž jako pokus zachránit děravý gumový člun před potopením tím, že v něm budeme namáhavě vyměňovat vzduch. Je třeba jít na příčiny, ne na následky. Proto je také naše cesta jiná, bylo zdůrazněno v akčním programu strany, v hospodářské směrnici vlády na příští rok, o níž jsem právě hovořil, a znovu potvrzena v prohlášení vlády z 13. září. Je to cesta — abych to znovu podtrhl — zvyšování efektivnosti výroby, odstraňování veškeré nehospodárnosti, cesta progresivních změn ve struktuře výroby a organizaci práce.

REPORTÉR: Ale podhoubí názorů o nebezpečí nové měny musí mít své klima...

SUCHARDA: Myslím, že pověsti o měnové reformě mají živnou půdu zejména tam, kde lidé kolem sebe vidí konkrétní případy nehospodárnosti, neefektivnosti, netečnosti k nápravě apod., neboť to přímo volá po otázce: „Jak to může republika vydržet?" Ano, ale právě proto nelze připouštět polovičatost v řešení a např. žádosti o různé výjimky z hospodářské směrnice, sotva na ní uschla tiskařská čerň, ukazují, že stále přežívá, co označuji tak, že kdekdo souhlasí s nápravou a s řešením struktury i s důsledností — „ale začněte u sousedů".

REPORTÉR: A přece jen — pokud jde o vklady a oběživo — došlo za poslední období k větším výkyvům.

SUCHARDA: Na tu velkou mimořádnost okolností, které se vztahují na život jak našich národů, tak jejich jednotlivých členů, možno výkyvy označit za relativně malé. Vždyť na vzrůstu oběživa (během srpna došlo k vzestupu o cca 1 mld. Kčs) se podílelo mnoho činitelů, vyloženě neekonomických — nemůžeme např. přejít skutečnost, že se nepodařilo obnovit hned plnou funkci spojů, dopravu, že vázl pohyb peněz u běžného inkasa z prodejů v maloobchodě, na poštách a nádražích, místo aby se peníze rychle dostaly k pokladnám banky a odtud opět do závodů na výplaty mezd, na výplaty penzí apod. Proto bylo třeba volit i řadu mimořádných opatření pro plynulost peněžního styku. Tedy ze všech těchto hledisek je nutno posuzovat výkyv oběživa za srpen. To platí obdobně i u vkladů ve spořitelnách, kde byla dána dispozice k plynulosti výplat při výběrech vkladů, ať šlo o jakoukoli výši. Výkyv za srpen za zcela mimořádné situace nelze hodnotit jinak než jako výraz velké politické ukázněnosti našich občanů, neboť za poslední srpnovou dekádu došlo k úbytku vkladů něco přes 1,1 miliardu Kčs — při celkové částce vkladů přes 50 mld Kčs. Přitom za první polovinu září, kdy vklady v saldu ještě nevzrostly, přece jen dosáhl jejich příliv takřka 800 mil. Kčs proti cca 950 mil. Kčs za stejné období loni. Jestliže se o našich občanech řeklo, že za poslední období složili doslova státnickou zkoušku, nelze toto hodnocení ani vyjmout z hlediska vývoje vkladů a oběživa.

REPORTÉR: Tehdy v březnu jste hovořil o tom, že chystáte ekonomický rozbor, který měl být jakousi inventurou pro akční program KSČ. Přímo jste řekl: „...ve finančních orgánech se snažíme umožnit všem zájemcům o naše hospodářství pohled na finanční plány, státní rozpočet i výsledky hospodaření tím, že publikujeme čísla z této oblasti, která byla dosud utajována. Ve většině zpřístupňování čísel vidím přínos pro demokracii naší společnosti. Jde o to, aby se lidé zamýšleli nad otázkami, které se jich v hospodářství týkají...“ Je možno očekávat podobné údaje i dnes? A jakého budou charakteru?

SUCHARDA: Jak víte, vydali jsme na jaře samostatnou publikaci pod názvem „Státní rozpočet a finanční politika na rok 1968“. Vidíme v tom přínos konkretizaci, jak prohlubovat socialistickou demokracii, jak umožňovat veřejnou kontrolu, jak v této formě skládat účty našim občanům. Nechceme se v tom přirozeně zastavit. Vezmeme-li si do ruky například hospodářskou směrnici vlády na příští rok a zamyslíme se nad částí o zahraničním obchodu, je to nejen vážný podklad pro podněty našich i prodejních koncepcí jednotlivých podniků z hlediska vnějších vztahů. Je to současně další rozšíření okruhu zveřejňovaných ekonomických informací.

REPORTÉR: Snad by v toku informací nemělo zůstat jen u vašeho ministerstva, co podniky?

SUCHARDA: Současně promýšlíme i to, jak realizovat záměr, aby např. i podniky, zejména které čerpají státní dotace, byly povinny zveřejňovat své bilance a dosažené výsledky a kolik se na tom podílejí státní dotace. I to je přínos k zintenzívnění účasti pracujících na řízení, neboť při rozsahu neinvestičních dotací včetně záporné daně z obratu, asi 20 mld. korun, zjišťujeme, bohužel docela běžně, že ani pracující mnoha takových podniků o dotacích nevědí. Při besedách je pak překvapením, že na jednu lněnou utěrku se doplácí asi 1,20 Kčs, na jeden kilogram drůbeže téměř jedenáct korun (v r. 1967), na 1 litr mléka asi 50 hal., atd. Uvádím přitom, že si nemyslíme, že se bude možno obejít bez dotací vůbec, ale platí z naší orientace finanční politiky, aby dotace nám nekonzervovaly nehospodárnost či neefektivnost.

REPORTÉR: Také jsme tehdy hovořili o přípravě 500korunových bankovek. Kdy budou v oběhu?

SUCHARDA: Budete asi překvapen — a s vámi i vaši čtenáři — ale těžko dříve než v roce 1970 nebo 1971. Nyní se uzavírá schvalovací řízení tematického řešení a koncepce výtvarné stránky. Na tom velmi citlivě pracovala zvláštní porota pod vedení prof. A. Hoffmeistera. Ale pak bude následovat vlastní zpracování uměleckých návrhů pro soutěž a navíc sama technologie výroby — půjde o mědiřisk — je velmi složitá, jen samotné rytecké práce a rozmnožení tiskových desek si vyžádají nejméně 12 až 18 měsíců.

REPORTÉR: Když už však hovoříme o této bankovce vyšší hodnoty, nebylo by dobré přejít ekonomickou stránku? Zde jistě jde o rozumné řešení, po němž volají desetitisíce pracovníků a pracovnic z obchodu, pošt, spořitelen, bank apod.

SUCHARDA: Správně, a pokud by v někom hledal červ podezření, zda se tím přece jen neotevírá cesta k inflaci, je třeba jasně říci, že inflace může prohlubovat i za podmínek, necháme-li jako nejvyšší hodnotu stokorunu, ale nezvládneme-li přitom základní uspokojování potřeb na trhu, nezlikvidujeme-li zvláště existující inflační tlaky, zejména v oblasti investic, včetně bytů, stavebního materiálu apod. Proto ve finanční politice — tak jak je zatím vyjádřena v hospodářské směrnici — je tak výrazná orientace v tomto směru a celkově v podpoře zpracovatelského, především spotřebního průmyslu.

REPORTÉR: Naše hospodářství potřebovalo a potřebuje doping ve formě zahraničních půjček. Ovšem pevnost měny nevyřeší jen půjčky, ale především kvalitní práce našich lidí, a to na všech úsecích podnikání. Ale je také nutné vědět, na co si půjčit, „kolik“, a „čím to splácet?“. A „od koho?“.

SUCHARDA: Napřed k formulaci otázky. Naše hospodářství nikdy nepotřebovalo a nepotřebuje zahraniční půjčku jako doping — pokud se nemýlím, a myslím na řadu vážných případů ve sportu — doping je víceméně umělým zásahem, který umožňuje určitému organismu krátkodobě dosáhnout vyšších výkonů, než ne které stačí, a to nese s sebou pochopitelně nebezpečí ochabnutí organismu v budoucnosti a ztrátu jeho výkonnosti. Bylo by velkou chybou používat zahraničních půjček k takovým účelům. Použití zahraniční půjčky nesmí být „cizorodým“ prvkem v ekonomice, ale musí organicky vyplývat z jejích potřeb a možností.

U půjčky jsou až na druhém místě tak důležité otázky jako „odkud“, „kolik“ apod. Na prvním místě musí stát otázka „nač“, „za kolik“, „jaké jsou podmínky splácení, tj. podmínky prodejů na konkrétních trzích“ — neboť už na začátku musí stát kalkulace a jistoty pro splácení. Jinak je nutno říci, že pracovat s úvěrem nemá znamenat něco mimořádného, jde-li o ekonomicky promyšlenou koncepci, koncepci ve vazbě na syntézu „plán — trh“, jde-li přitom o promyšlený podnikatelský záměr. Bylo by naopak zcela pošetilé opomenout jakoukoli možnost takového druhu — a to včetně úvěrových obchodů v kapitalistických státech, kde jde o možnosti pro rozvoj naší ekonomiky, rozvoj v mezinárodní dělbě práce v zájmu naší socialistické ekonomiky. Opakuji jen, že je třeba tyto otázky sledovat s náročností uvážlivého hospodáře, aby nešlo o to, žít na dluh, ale aby šlo o podnikání na úvěr.

REPORTÉR: Ale jestli si půjčuji, musím vědět, čím splácet. Zde nelze o hospodářské reformě jen mluvit, ale především jednat. Dostat se do ocjsilnější konkurence a na druhých trzích se umět s našimi výrobky prosadit. V čem vidíte na tomto úseku největší slabinu?

SUCHARDA: Myslím, že je to zejména na vztah k zahraničnímu obchodu a ekonomické vztahy mezi ním a výrobou nebo naopak, chcete-li. Myslím přitom na to, že na 40 % národního důchodu je s tím přímo či nepřímo spjato.

Snažíme se postavit naši výrobu i obchodní podniky z hlediska její struktury i obchodních podmínek pod velmi náročný tlak. Domníváme se, že zde může jako účinný nástroj projevit nový sazebník přirážek a srážek, a to jak pro styk se socialistickými zeměmi, tak pro oblast kapitalistického světa. Úspěch však záleží na tom, jak se podaří dovést tato pravidla až na úroveň hospodářských středisek, až ke konkretizaci v hmotné zainteresovanosti i odpovědnosti. Jde o složité otázky ekonomické i politické povahy.

REPORTÉR: Máte pro to, z poslední doby, nějaký příklad?

SUCHARDA: Zamýšlím se nad četnými rozhovory na posledním brněnském veletrhu. Jak to, že mezi vyznamenanými výrobky byla automaticky ovládaná tréza podniku TOS Kuřim, u níž od „nakreslení“ až po celou první sérii bylo třeba 8 měsíců. Dostova: osm měsíců. A v těsném sousedství stál nadějný prototyp jiného vystavovatele, kde se počítalo s ověřovací sérií v roce 1970 a s první sérií nejdříve v roce 1971. Nechávám přitom stranou nešvar, že šlo o prototyp, který by měl být v podniku spíš „pod zámkem“ než v pozornosti fotografů. Myslím na to, jaké jsou v obou těchto případech rozdíly v podnětech — hmotných i morálních, rozdíly v motivaci jednání. A přece to patří k rozhodujícím článkům řízení! Navíc úspěšné řešení těchto otázek patří i k předpokladům, jak se dostat ke konvertibilitě naší koruny. I to je jeden z úkolů akčního programu a směnitelnost koruny, to znamená směnitelnost zboží na světových trzích. A to potřebuje činy, ne prázdná slova. To potřebuje důslednost v ekonomických nástrojích a ne výjimky z nich. To nesnáší polovičatost, ani snahu o úniky.

REPORTÉR: Tedy skutečně se o nové hospodářské reformě u nás více hovoří než dělá... alespoň fakta to dokazují...

SUCHARDA: Bohužel však takové případy zjišťují běžně naše finanční orgány při svých revizích. Nerad to znovu opakuji, avšak přes 350 mil. Kčs bylo nutno jen za poslední měsíce dodatečně doměřit podnikům ve vztahu k zahraničnímu obchodu. To nás velmi zarmucuje a znepokojuje, poněvadž to ukazuje, jak formálně se stále ještě chápe naše úsilí o konsolidaci vztahů naší ekonomiky. Současné úsilí vlády o její konsolidaci, o normalizaci podmínek našeho společenského života, tomu všemu dává v současné situaci charakter výrazné výzvy pro všechny naše socialistické hospodáře, kteří se chtějí ne slovy, ale činy na tomto úsilí podílet.

S MINISTREM FINANCÍ JMÉNEM REPORTÉRA HOVOŘIL VLAD. NEPRAŠ.

REPORTÉR, č.39/68, 9. - 16. října 1968, str. 9. a 10.

ÚVAHA

KAREL KAPLAN

8/311/XI

POLEDNOVÝ VÝVOJ A SOUČASNÁ REALITA

/ Výňatek /

V projevech státníků, v nichž se snaží najít východisko pro současnost i budoucnost, se setkáváme velmi často s dvěma termíny, které jsou důležitými faktory současného společenského života: současná realita a nutnost zhodnocení polednového vývoje. Ujasnit i obsah těchto pojmů je účelné pro současné naše snažení a tvoří součást hledání východiska a politické koncepce. Pochopit jejich složitosti zůstane nepochybně [illegible] předpokladem naší příští politiky.

Všichni se shodujeme v tom, že současnou realitu charakterizují některé skutečnosti: **pobyt více než půlmiliónové armády pěti zemí Varšavské smlouvy na teritoriu ČSSR, šestnáct bodů moskevského protokolu a mezinárodní aspekt československého vývoje.**

Přítomnost cizích vojsk na území našeho státu bude na dlouhou dobu tvořit důležitý faktor naší politiky. Svoje rozhodování bude činit politika pod vlivem tohoto faktoru, vstupuje do jeho vědomí. A zůstane tam nepochybně i v případě, že vojska opustí zemi; a to jako možnost jejich návratu.

Moskevský protokol je nejoptimálnější alternativou (možností) řešení konfliktu, ve který vyústily rozpory a rozdílnosti mezi československým vývojem a představami a názory pěti socialistických států, které vyslaly vojska do ČSSR. Splnění bodů moskevského protokolu je oboustrannou nezbytností a účelností, podmínkou normalizace v našem státě. Moskevský protokol jako státně a stranickopolitický dokument nejvíce zasáhne do tvorby politiky.

Ovšem naše realita není určována pouze těmito faktory. Má i zdroje a znaky určované vnitřními silami. Do její mnohotvárnosti náleží i výsledky poslední doby. Jsou to především všechna aktiva polednové politiky a zvláště výsledky politických procesů posledního měsíce. Charakterizují je především nebývalá politická aktivita obyvatel, všech vrstev, dále jednota obyvatel, jednota Československa kolem komunistické strany, a z toho vyplývající autorita komunistické strany, zejména jejích představitelů. Žádná reálná, upřímná a demokratická politika nemůže s těmito faktory nepočítat, nemůže je škrtnout ze své analýzy současné reality. Zejména komunistická politika je nesmí anulovat ve svých úvahách, neboť nikdy neměla takovou autoritu v této zemi jako nyní. Nikdy neexistovala tak zřetelná a vskutku vedoucí úloha komunistické strany jako právě v době nedávné i v současných dnech; snad právě v těchto chvílích je Komunistická strana Československa jedinou politickou silou, jejímuž vedení se ze svobodné vůle podřizuje víc jak devadesát procent obyvatel. Celospolečenský pohyb, který u nás prožíváme a který se vyznačuje i nadále převažujícím úsilím o jednotu celostátní, o politickou aktivitu a jehož rytmus a směr určuje vedení KSČ, sehrál rozhodující úlohu v kritických srpnových dnech. Zabránil i tomu, že obyvatelstvo nepropadlo depresi, a přispěl významně k jeho sebeukáznění. Tento pohyb, jehož zárodky se objevily sice před Lednem, patří mezi výrazné rysy polednové politiky. O něj se strana opírala a současně jej podněcovala, a rozšiřovala okruh těch, které získávala. Proces vyvrcholil v poslední srpnové dny, kdy s plnou silou do společenského pohybu vstoupila dělnická třída a stala se jeho nejvýraznějším a nejmocnějším činitelem. Nepočítat s tímto společenským pohybem při analýze současné reality hrozí, že politika sklouzne od svého demokratického obsahu k politice byrokratického centralismu.

A „NEGATIVNÍ" STRÁNKY...?

Z různých stran slyšíme volání, aby se provedla analýza polednové politiky. Záměry tohoto volání mohou být a jistě jsou různé.

Ozývají se hlasy těch, které polednová politika postihla a kteří usilují o předlednový návrat, třeba i s určitými úpravami. Vstup cizích vojsk do naší země objektivně posílil jejich naděje i aktivizaci. Snaží se dokázat, že polednová politika byla nesprávná ve své podstatě a východiskem pro ně je návrat před Leden. Ovšem takový obrat nemá ve vnitřních zdrojích naději na realizaci, polednový pohyb to plně dokázal.

Političtí představitelé těch zemí, jejichž vojska jsou v ČSSR, prohlásili, že neusilují o návrat do situace „před Lednem". Někteří žádají analýzu polednové politiky, aby se „objevily chyby" a tak byla zdůvodněna nutnost zásahu vojsk Varšavské smlouvy.

V poslední době vystupují někteří politikové, kterým polednový vývoj umožnil vstup či návrat do politiky, s kritikou tohoto vývoje, aby vyzvedávali jeho „negativní stránky", které oslabily přátelské vztahy se socialistickými sousedy.

Nepochybujeme o nutnosti historické analýzy stranické a státní politiky v nedávné minulosti. Je to nezbytná praxe marxistické politiky, součást jejího sebepoznání a sebekontroly, předpoklad určení dalšího vývoje. Tato analýza se již připravovala, tvořila článek přípravy XIV. sjezdu strany, práce na ní postoupily dost daleko. Srpnové události potřebu jakoby znásobily a postavily ji do nového světla.

Analýza polednového vývoje se konečně pro některé lidi stává prostředkem k realizování jistých záměrů, má se stát jedním z činitelů vnitřní diferenciace ve straně i ve státě. Proto víc než dříve záleží na skutečně co nejvíce objektivním a pravdivém pohledu na nedávnou minulost. A proto je tak důležité vyvarovat se jakýchkoliv jednostranností.

Základní východisko pro analýzu je skutečnost, že polednový vývoj nelze hodnotit z něho samého. Takový postup je pro marxistickou analýzu i pro potřebu politiky nesprávný, nepřijatelný, nehistorický a skrývá v sobě zárodek neobjektivnosti, jednostrannosti a nepřesnosti. Kořeny polednového vývoje jsou v předlednové politice. Ta je výchozím bodem pro analýzu polednové politiky.

TROCHU HISTORIE

V průběhu posledních dvaceti let prožívala československá společnost v určitých obdobích těžkostí, které byly znakem krizového stavu. V roce 1953—54 a v roce 1958 se je podařilo překonat

ci oddálit. Od roku 1960 však krizové prvky neustále sílily, vedení strany a státu v tehdejším složení a za tehdejšího systému řízení společnosti nebylo schopno tyto prvky překonat, naopak většina jeho zásahů je rozmnožovala a vyvolávala další společenské rozpory. Narůstala nespokojenost postupně všech vrstev obyvatel, národů a národností. Autorita strany v masách obyvatel se nezvětšovala. Řadu klíčových otázek společenského vývoje nebyla strana schopna řešit. Tento vývoj postupně se rozrůstal v celospolečenskou krizi, jejíž prodlužování jen ji prohlubovalo a stěžovalo její překonání. Stále výrazněji se potvrzovalo, že krizi nelze překonat metodami byrokraticko-centralistického řízení ani na principech systému osobní moci. A to ne proto, že by tento systém v sobě neměl ještě nějaké možnosti pro překonání obtíží, ale proto, že tyto možnosti a zdroje byly malé, stále se vyčerpávaly a mohly krizi dočasně překlenout, nikoli vyřešit, a také proto, že sám systém osobní moci se stával stále více neústupný a jeho nositelé reagovali na rozpory ne vnitřní reformou systému osobní moci, ale posílením jeho negativních stránek. V podmínkách československé společnosti se tento systém dostal do začarovaného kruhu, byl bez východiska.

V takovém stavu ji zastihl leden 1968. Poskytl možnosti jiné alternativy. Polednový vývoj probíhal jako způsob překonávání společenské krize. Jeho základním rysem bylo, že zmíněnou krizi se snažil úspěšně řešit postupnou reformou a tak zamezil, aby se vyhrotila v ostrý konflikt, jak tomu např. bylo v roce 1956 v Maďarsku. Dalším jeho rysem je, že v čele stála komunistická strana, jejíž pozice se ve státě nezmenšila, ale naopak po Lednu upevnila ve vědomí obyvatel. Konečně třetím rysem byla skutečnost, že se východiskem pro překonání krize stal demokratický socialismus, k němuž směřoval obrodný proces. Pokus o demokratický socialismus se mohl stát východiskem především ze dvou důvodů. Jednak proto, že naprostá většina obyvatel byla a je pro socialismus, nepřijímá jinou alternativu vývoje než socialistickou a jednak proto, že v čele polednového vývoje stanula, přes různé těžkosti a obtíže, komunistická strana.

Strana tím, že se rozhodla pro postupnou reformu společenského řízení na principu demokratického socialismu, vstoupila na cestu dosud neznámou a nevyzkoušenou. Musela hledat řešení, a to za složité situace a při překonávání důsledků a „hříchů minulé politiky". Bylo by nepřirozené se domnívat, že taková cesta a postup se může dít bez omylů a experimentů. Vždyť společenský pohyb probíhal velmi prudce, proces vycházející z hluboké krize celé společnosti nebylo možno řídit podle naprogramovaného receptu, i kdyby takový recept od počátku existoval. Strana nebyla připravena na tento prudký a rychlý pohyb společnosti ani programově, ani svým vedením, ani personálně. Zůstane historickou zásluhou progresivní části polednového vedení, že za této těžké situace dovedla zmíněný společenský pohyb, který vyrůstal jako přirozená reakce na předlednovou politiku, usměrnit, postupně mu vtisknout svůj politický záměr a stále více a nově v něm uplatnit vedoucí pozici komunistické strany, a to na základě demokratizace socialistické společnosti. Zvláště od dubna — od přijetí akčního programu — se usměrnění procesu stávalo naprosto zřejmým.

KRITIKA BYROKRACIE NENÍ KONTRAREVOLUCE

V souvislosti s polednovou politikou se diskutuje i o protisocialistických silách. Dokonce existují pokusy číselně vyjádřit počet kontrarevolucionářů u nás. Bylo by jistě nezbytné pro objektivní analýzu vymezit, co si pod tímto pojmem představujeme. Východiskem je obsah pojmu socialismus. A tady budou dosti rozličné názory, neboť už dnes v mezinárodním komunistickém hnutí jsme svědky takových rozdílů. Chceme jenom uvést, že se **neoslabilo socialistické vlastnictví výrobních prostředků ve všech oblastech hospodářství, že nikdo s tímto požadavkem nevystoupil a také by nepochodil. Československo na rozdíl od některých jiných socialistických států patří mezi ty země, v nichž je podíl znárodněného a družstevněného sektoru nejvyšší. Také politická moc zůstala v rukou pracujících** a mohla se účinněji realizovat v demokratické formě. Nechceme ovšem zakrývat, že existovala kritika centralisticko-byrokratického režimu osobní moci, kterou její představitelé svého času nazývali jedinou a nejdokonalejší formou socialismu. **Taková kritika byla oprávněná, neboť směřovala k posílení socialistických principů. Konečně existovaly i tendence protisocialistické. Žádný režim ještě nezískal stoprocentní podporu a souhlas obyvatel.** Ani Československu se tato zásada nevyhnula. Tyto tendence vyplývaly z různých příčin existovaly mimo komunistickou stranu. Nebyly nikdy tak velké, aby ohrožovaly socialistický řád a aby se nepodařilo je paralyzovat politickými či administrativními prostředky, jimiž komunistická strana vládla.

Vrátíme se k potřebám formovat koncepci politiky v současné době, která by vycházela ze zásad polednového vývoje, integrovala všechny její programové postuláty, pro které zůstává prostor jejich realizace. S tím souvisí druhá skutečnost — upevňovat a prohlubovat jednotu československého lidu, jednotu strany a obyvatel, což je nejvýraznějším projevem vedoucí úlohy strany. Jde o jednotu na principech této koncepce současné politiky, z níž se vyděluji ti, kteří s ní nebudou souhlasit. Úsilí o jednotu považujeme za důležité z několika důvodů. Je jí třeba proto, aby zkoncentrovala síly k překonání současného stavu a obtíží. Současně představuje důležitý faktor dnešní reality, spoluurčuje ji a poskytuje možnost pro politickou aktivitu tolik žádoucí v nynějších dnech.

REPORTÉR, č.39/68, 9. - 16.10.1968, str. 9. a 10.

TISK

CO TO JE?

JIŘÍ HANÁK

Vyšlo to minulý měsíc v Moskvě v nákladu 300 tisíc výtisků, jmenuje se to „K událostem v Československu", stojí to 60 kopějek a nejspíš ze všeho to připomíná anonymní dopis. Projevme však trochu dobré vůle a považujme to za knihu, i když se autoři „zapomněli" představit jménem, čemuž se po pečlivém pročtení stěží může někdo divit.

Připustíme-li, že jde o knihu, vzniká otázka, o jakou knihu jde. V každém případě jde o knihu levnou. Dáme-li 60 kopejek za 159 textových a 32 fotografických stran, dá se říci, že jsme koupili levně. Je to hodně čtení za zmíněnou cenu a navíc je kniha vytištěna na kvalitním papíře.

Vzniká však další otázka: do jakého druhu literatury „Události v Československu" zařadit? Svou masívností a s fundovaností přerůstá hranice jediné kategorie; nejvýstižnější však bude, zařadíme-li ji do oblasti literatury vědeckofantastické. K tomuto závěru nás opravňuje několik důvodů.

Kniha si zřejmě vzala za úkol dokázat existenci kontrarevoluce v Československu. Trudnaja rabóta, navěrno trudnaja. A tak není divu, že autoři se v úvodu, stati (rozdělené do osmi kapitol) a závěru musí uchylovat k fikci. České termíny by byly sice výstižnější, cizí výraz je však korektnější.

Tedy fikce, a fikce rozmanitá ve své jednotě, neboť autoři pracovali nejrozmanitějšími metodami, aby dokázali existenci neexistujícího: vytrháváním vět z kontextu — to nejčastěji, čirými výmysly, metodou „X. Y. řekl to a to, a jestli to neřekl, pak jen z taktických důvodů", což neodbytně připomíná Vyšinského „obžalovaný se cynicky přiznal" či „obžalovaný cynicky zapírá" — podle potřeby. Není zapomenuto ani na kapitalistický tisk, který sovětským novinářům zhusta slouží jako korunní svědek v procesu průkazného řízení ve věci kontrarevoluce u nás. Velmi oblíbeným čtivem autorů knihy byl zejména britský Sunday Times. Právě odtud převzali mimo jiné číslo 40 tisíc kontrarevolucionářů, neboť jakýsi „nejmenovaný leader kontrarevoluce" prohlásil v Sunday Times, že v Československu bylo 40 tisíc lidí, vyzbrojených automatickými pěchotními zbraněmi. A tak dále, čímž je důkaz o kontrarevoluci skoro hotov.

Po faktech, přivedených na svět fiktivní metodou, nastupuje věda. Ta se v knize projevuje zejména vědeckým řazením a názvem jednotlivých kapitol: Diskreditace KSČ a podkopávání státních a společenských institucí. — Revize základních principů marxismu-leninismu a ideologická příprava kontrarevoluce. — Heslo „svobody slova" v rukou kontrarevoluce. — Kurs kontrarevoluce na uchvácení moci. — Útok na socialistickou zahraniční politiku. — Kontrarevoluce v Československu — výkrmna mezinárodního imperialismu. — Kontrarevoluční podzemí se odhaluje. — Národy se nedají oklamat.

To všechno za 60 kopejek.

Poté, kdy autoři vědeckým seřazením fiktivních fakt dokázali, že několik desítek našich předních novinářů, publicistů, spisovatelů a vědeckých pracovníků jsou kontrarevolucionáři, dokumentují svá slova fotografiemi zbraní Lidové milice. I ve fotografické části publikace bylo přirozeně pracováno metodou vědeckofiktivní.

Kniha však má, bohužel, i několik drobných nedostatků. Tak například autorům unikla zásada, že když chci někomu nadávat, někoho obvinit, musím si alespoň zapamatovat jeho jméno. Tak například autoři píší: „V časopise Reportér bylo publikováno obšírné pojednání Ivana Svitáka s celým programem postupného odstranění komunistů od moci a její přechod do rukou antisocialistických sil." Je nám líto, nemůžeme však uvedená slova potvrdit. Ivan Sviták do Reportéra n i k d y nenapsal ani řádku, natož obšírné pojednání. Stejně tak v našem časopise nebylo n i k d y publikováno ž á d n é obšírné pojednání plánující odstavení komunistů od moci. Jistě už i proto, že devadesát procent redaktorů Reportéra jsou komunisté, což, přirozeně, není pro autory publikace žádný argument.

Snad autorům zmíněné knihy v další práci pomůže, uvedeme-li na pravou míru tvrzení ze strany 122. Tam se totiž oznamuje, že „v pražském Domě novinářů, jehož vedení bylo v poslední době v rukou reakčních činitelů, bylo nalezeno 13 kulometů, 81 samopalů a 250 beden munice." Tedy: pravda je taková, že před 22. srpnem letošního roku, před příchodem cizích samopalníků do budovy Svazu novinářů a do naší redakce, která je ve stejné budově, se například v našich redakčních místnostech nacházely: 3 tranzistorové přijímače, 3 magnetofony, jeden televizor maďarské výroby, jeden deštník skládací, jeden klobouk myslivecký, jeden svetr děravý a jedna aktovka omšelá, navíc dva litry kvalitního koňaku. Po vykliznutí naší redakce a celého Svazu se zmíněné věci už nenacházely, přibyla však jedna kancelářská guma nakousnutá (zbytek chyoti), dvě válendy, dvě peřiny a jedna pokrývka prošívaná, cizí sbírka odznaků a asi deset poštovních známek z dob Třetí říše s portrétem Adolfa Hitlera. Údaj o zbraních je tedy zřejmě korektní až na to, že zbraně si s sebou přinesli cizí vojáci, kteří se dne 22. srpna v budově Svazu novinářů ubytovali.

Přiznám se, že po přečtení těchto dvou naprosto vymyšlených tvrzení jsem zapochyboval o věrohodnosti c e l é knihy. Přece člověk, nota bene novinář, zalže-li dvakrát, nemá důvodu nelhat i desetkrát, stokrát. A odhalit leč od potenciální pravdy je v knize „K událostem v Československu" velmi obtížné. Souvisí to totiž s profesionální úrovní celého elaborátu; z kontextu vytržené citáty splývají v jedno s tvrzeními autorů, operuje se sice přesvědčivými, nicméně trochu všeobsáhlými a nepřesnými obraty, jako „jak je dostatečně známo" či „jak prohlásil nejmenovaný vůdce" atd., míra kontrarevolučnosti naší mládeže se měří délkou jejích vlasů, jako by se třeba stupeň civilizace dal měřit šířkou nohávic. Prostě, nízká, velice nízká profesionální úroveň, a autoři knihy by měli pochopit, že lhát se dá, ale musí se to alespoň umět. A alespoň přibližně vědět a znát to, o čem se píše. Jen tato neznalost přivedla autory k trapným tvrzením, že se u nás objevily ilegální vysílačky „České Budějovice", „Hradec Králové", „Plzeň" či „Střední Čechy". Není přece naší vinou, že mnohá rozhlasová studia nebyla vojsky pěti zemí Varšavské smlouvy obsazena, třeba proto, že nad vchod někdo pohotový připevnil cedulku s nadpisem „mateřská školka". Není přece naší vinou, že z budovy Čs. rozhlasu v Praze se vysílalo ještě dlouho poté, co dovnitř vnikli cizí vojáci.

Stejná neznalost věcí sálá z obrazové části publikace. Zejména z dvoustránky, na které je jednak záběr z Vinohradské ulice před rozhlasem s hořící naftou a automobily, jednak idylická momentka z parku, kde kočárek a šťastnou matku obklopují cizí vojáci. Text hlásá: tentýž den. Tedy, kolegové z „tiskové skupiny sovětských novinářů", vy jste zřejmě nebyli v ony dny v Praze. Byl jsem tehdy v Praze a mohu říci, že do parku by se matka s kočárkem neodvážila. Na ulicích v Praze se tehdy totiž střílelo, na ostro a často bez vyzvání, platilo nevyhlášené stanné právo, jemuž například první den večer padli za oběť dva lidé v autě rozvážejícím potraviny. Stalo se u vodárny a jistě o tom víte. Tak proč ty idylické snímky?

Autoři knihy „K událostem v Československu" ve svém díle neprokázali ani minimální snahu po zjištění objektivních fakt. Za této situace je ovšem i 60 kopejek za knihu trochu moc. Přes tyto malé nedostatky knihu našim čtenářům vřele doporučujeme. Podle posledních zpráv už vyšla i česky.

KVĚTY, č. 40/68, 12. října 1968, str. 12. a 13.

11/311/XI

13 otázek

MINISTRU ŠKOLSTVÍ Prof. Dr. VLADIMÍRU KADLECOVI DrSc. A JEHO

13 odpovědí

ZA REDAKCI KVĚTŮ SE PTÁL MICHAL SEDLOŇ

/ Výňatky /

— Dnešní školská soustava má určitou vnější i vnitřní stabilitu. Nepokládáme ji za dogma. I když nelze provádět rok od roku převratné změny, musíme neustále řešit sepětí školy s moderním vývojem. Je to velmi složité a je to světový problém. Není proto náhodné, že například přetváříme střední všeobecně vzdělávací školy na čtyřletá gymnasia a experimentálně zřizujeme gymnasia osmiletá, provádíme postupně úpravy v nomenklatuře studijních oborů na středních odborných a vysokých školách. V nejbližší době dokončíme koncepci základního vzdělání založenou na dlouhodobých výzkumech. Změny však budou uskutečněny postupně, bez narušení plynulosti a ucelenosti výchovného a vzdělávacího procesu, tedy v průběhu několika let.

12 Jak budou vypadat v novém školním roce stipendia vysokoškoláků?

Připravili jsme nový prozatímní stipendijní řád. Má vstoupit v platnost od 1. října t. r. Změny jsou v tom, že má „měkčí" podmínky pro přiznání stipendia. Umožní zvýšit nejen počet stipendií, ale i samotných částek nejméně o 50—100 Kčs měsíčně. Tyto úpravy jsou dost citelné pro státní pokladnu. Bude potřebí mnoha miliónů korun měsíčně navíc.

KVĚTY, č. 40/68, 12. října 1968, str. 11.

12/311/XI

Neztratit páteř

Stará lidová moudrost říká, že není nic zlého, aby to nebylo k něčemu dobré. Události, které jsme zažili a které se každého z nás hluboce osobně dotkly, staly se katalyzátorem velkého sebeuvědomění našeho lidu, zkouškou jeho charakteru. Jestliže z toho můžeme pro sebe vytěžit něco trvale pozitivního, pak to může být jenom posílení příklonu k odvěkým mravním hodnotám a zbavení se chyb a slabostí, které máme. Národní charakter se skládá z miliónů jednotlivých povah, a samozřejmě nejsou všichni jedinci stejní a ani nikdy nebudou. Bylo by iluzí očekávat, že se nenajdou kariéristé, kteří se z osobního prospěchu budou snažit využít situace. Můžeme však dosáhnout, že jich bude co nejméně a že budou izolovaní a bezmocní. Jestliže se však většina kladných rysů a vlastností našich povah zkouškou posílí a utvrdí, pak nemůže být o budoucnosti našich národů pochyb. Které jsou to vlastnosti? Hovořili a hovoří o nich naši vedoucí státníci: rozum, čestnost, houževnatost, rozvaha, trpělivost, pracovitost, láska k pravdě a k míru. Druhou stranou této mince je nesmiřitelnost. Můžeme být do jisté míry tolerantní k různým názorům našich spoluobčanů — vždyť jen ze střetání názorů může vzejít nejlepší řešení — ale je třeba, abychom byli vždy nesmiřitelní k bezpráví, k nepoctivosti, k nepravdě, k lajdáctví. Jako malý stát, který nikdy nedělal a nebude dělat velmocenskou politiku, musíme svých cílů dosahovat jen poctivými prostředky.

MICHAL SEDLOŇ

KVĚTY, č. 40/68, 12. října 1968, str. 11.

Velevážený anonyme!

Napsal jsi nám do redakce. To se stává. Někdo potřebuje cosi sdělit a stydí se nebo se bojí podepsat. Ale jde mu přitom více méně o věc. Jenže tobě nejde o věc, nýbrž o člověka. Napadáš jednoho z našich nejlepších spolupracovníků, osočuješ ho a urážíš, nazýváš ho zločincem a agentem a lotrem jen proto, že zřejmě s některými jeho názory nesouhlasíš. Nepíšeš však, s kterými. Nu což, musí na to být nátura a chce to jistě cvik i jistý stupeň gramotnosti, což u tebe nechybí, neboť umíš psát obstojně na stroji. Co ti chybí, je slušnost. Normální, lidská slušnost. Ne, netvrdím, že jsi veskrze nesl̆ušný, vždyť tě ani neznám. Myslím jen, že bylo slušností, kdybys nás na svůj dopis jaksi předem upozornil. Odvykli jsme totiž takovým dopisům. Naposled jsme dostávali podobné po únoru 1948 od lidí, kteří byli nasáklí fašismem. Tvůj dopis se jim podobá až na to, že jej zaměřuješ opačným směrem a pro zcela protichůdný cíl. Nevíš zřejmě, kam patříš a zůstáváš ve své anonymitě sám. Musí to být pro tebe, jak konstatoval už dávno přede mnou o anonymech Karel Čapek, zlý a divný život. Dovol tedy, abych tě aspoň politoval.

DUŠAN TOMÁŠEK

DRAZÍ ČTENÁŘI, PŘÁTELÉ,

berete do rukou nové číslo Sešitů a hned úvodní text je náhradní. On sám nemíní předstírat, že tomu tak není. Jako jediný vzniká dodatečně v reálné mlze zářijového rána, a z této mlhy přechází do mlhy ponuřejší a hlubší, v níž se tušíme. Chceme i v ní nacházet Vás a být nacházení Vámi, chceme se slyšet navzájem.

Berete do rukou číslo časopisu, který mění podtitul. Jestliže se tak děje v září, je to stejně jako u ovoce spíše plodem milostivého jara než stravujícího rozhraní léta a podzimu. Jen vypuštění toho matoucího slůvka „mladá" nabývá díky posledním dnům nezamýšleného odstínu. Ano, všichni jsme zestárli za poslední dny. Bohužel bez našeho přičinění zároveň zastaraly – byly nuceny odumřít některé naše záměry a plány. Týká se to především nového slova v podtitulu, „diskuse". Jestliže nebudete v nejbližších číslech číst připravované problémové konfrontace na stránkách časopisu, jsme přesvědčeni, že si je budete odbývat v soukromí. A přese všechno doufáme, že diskuse v podtitulu nebude pojmem zbytečným.

Neboť berete do rukou časopis pro literaturu, kulturní časopis. A pouhá existence takových časopisů je diskusí, je polemikou s dobou — pokud doba je předznamenána násilím a věrolomností, nekulturností. Neboť jestliže se pravilo ještě nedávno i na stránkách Sešitů „je štěstím doby, má-li literaturu sobě odpovídající", byla to jen půlka pravdy, tehdy zřetelnější. Dnes vystupuje do popředí druhá půlka, pouhá milost přesahu. I v nemohoucí době přetrvává literatura mohoucí, v němé mluvící.

Berete do rukou číslo s texty, vysázenými vpředvečer oné úděsné srpnové noci. Spojují nás s dny, jež zůstávají studnou naděje. Jestliže z ní snad na čas (nebo za čas) nebude možno čerpat nic než právě jen „pouhou literaturu" — nezapomeňte ani pak, že literatura nikdy není pouhá, a budeme si rozumět. Budeme si rozumět i tehdy, zůstane-li nám předposlední možnost: tvářit se, jako by se nic nestalo. Byli bychom rádi, kdybyste nás pak četli sub specie materiálů, které se nám podařilo vydat za poslední dobu.

Berete tedy do rukou časopis, který dnes považuje za prvořadou povinnost uchovávat všemi prostředky vědomí kontinuity jako pramene odolnosti a důstojnosti kultury. Chceme se zde vracet nejen k sedmi srpnovým dnům, nejen k předcházejícím sedmi měsícům, ale k celé té národní minulosti, v níž lze nalézat. A chceme nalézat, stejně jako dosud, nejen v čase, ale i v prostoru: kontinuita s těmi, jejichž práce je a zůstane nedílnou součástí domácího kulturního kontextu, ať je jejich přechodným bydlištěm místo sebevzdálenější.

Berete do rukou literární časopis, který se stejně jako dosud chce ve své práci orientovat podle mapy, na níž jedinými hranicemi jsou hranice lidské kultury a vzdělanosti.

Berete toto číslo do rukou ve dnech jediné jistoty. Je to vědomí nedefinitivnosti současné situace, a přinejmenším vědomí rizika, že ona definitivnost bude definitivně neveselejší než dnešní provizorium. Provizorium zdánlivého klidu, ve kterém si klademe opět základní otázku: co dělat? V zápase nové povahy, v němž nejde o ta či ona práva, nýbrž o samu existenci společenství a jeho svébytné kultury, zůstávají nám jako jediné zbraně zbraně pokořených, ale nezlomených: důstojnost a odpírání lži, důsledné mlčení tam, kde pravda je pro tuto chvíli mimo zákon.

Berete do rukou časopis, jehož devízou od prvního čísla do letošního ledna bylo: nemůžeme-li otisknout všechno, co bychom chtěli, neotiskneme alespoň nikdy nic, co nechceme. Uchovejme si i dnes právo odejít od své práce v okamžiku, když už ji nebude lze vykonávat bez kompromisu se cti.

Berete do rukou časopis, jehož spolupracovníci přejí zatím Vám i sobě: buďte se sebou. Buďte sebou. A buďte zdrávi.

TOMÁŠ PASÁK /ČESKÝ FAŠISMUS/ SEŠITY, č. 23/68, září 68, str. 36-38.

14/311/XI

Fašismus ve svém světovém pojetí byl v podstatě reakcí na buržoazně demokratické, liberalistické a marxistické pojetí společenského a sociálního vývoje. Jde v zásadě o nový světový názor, který však nebyl revolučním řešením v marxistickém slova smyslu, ale přesto přinesl do politického vývoje nová sociálně radikální kritéria. Jednalo se o jakousi antirevoluci, či „zlou revoluci" („Uebelrevolution"), která nacházela společného jmenovatele v antidemokratismu, antikomunismu, totalismu, diktatuře a rasismu. Neznamená to, že by některá z těchto součástí nemohla chybět, či být zeslabena anebo obohacena o národní prvky. Nikdy např. italský fašismus nedosáhl takového stupně rasového pojetí, jako např. nacismus v otázce židovství. Přestože hnutí mělo propracovánu svoji ideologii buď stavovsko-korporativního státu anebo německého nacismu, mělo i svoje zásady, přesto toto všechno bylo hnutím vysloveně dynamickým, neřídícím se ničím jiným než otázkou moci. Čili jinak řečeno: dobře přizpůsobený machiavellismus.

Cílem fašistického hnutí bylo vytvoření korporativního státu, jehož podstatou bylo nahrazení „demokracie parlamentní . . . mocí stavovskou". Oporou státu — podle koncepce Mussoliniho — byly stavy zemědělský, dělnický, obchodníků a živnostníků a duševních pracovníků. Každý z nich měl být ještě roztříděn do jednotlivých odborových syndikátů. Myšlenka stavovského státu měla pochopitelně svoje politické a třídní pozadí. Fašismus neuznával třídní boj, zásadně se stavěl nad třídy a žádal bezpodmínečné podřízení třídních zájmů zájmům národa a státu. Stavovský stát jako suverénní orgán měl nejvyšší kontrolu, autoritu, a proto „vše řídil v zájmu zdárného národního života". V programu fašistické strany bylo dále zdůrazňováno: spolupráce tříd v národě, spravedlnost všem, ochrana sociálně nejslabších, harmonie sil národních, vymýcení příležitostí a příčin k nepoctivosti aj.

Vítězství fašismu v Itálii našlo určitý ohlas i v naší republice. Pod patronací strany národně demokratické se vytvořila obdobná hnutí (Národní hnutí, Červenobílí, Fašisté), ale teprve v roce 1927 došlo k vytvoření Národní obce fašistické.

Fašistické hnutí reprezentované NOF se vyhranilo v agenturu italského fašismu. Proto se mohlo na schůzích této strany objevovat rčení, že se „odmítá jak bolševismus, tak hitlerismus". Svou podstatou bylo hnutím protidemokratickým se silně exponovaným antikomunismem s určitými monarchistickými tendencemi. Z italského fašismu byla především přejata bojová ideologie založená na výbojnosti a expanzi, stavovském státě, diktatuře a potlačení demokratických zásad. Vzhledem k specifickému postavení NOF a jejím zahraničním kontaktům nelze pohlížet na fašismus tohoto typu pouze jako na hnutí vysloveně nacionalistické, ale jako na součást mezinárodní fašistické fronty. Vedoucí postavení v NOF měl R. Gajda, který v roce 1925 zastával krátký čas dokonce místo náčelníka hlavního (generálního) štábu čs. armády a potom byl na základě rozhodnutí kárného výboru MNO degradován z generála na vojína. V březnu roku 1939 mu byl titul generála i s příslušnými zadrženými požitky (rehabilitací) vrácen. Mezi ostatními vedoucími činiteli protihradní fronty nebyl na něho jednotný názor. Za jeho osobou byli I. Kramář, Švehla, Beran, Hlaváček, Stříbrný, Staněk, Hlinka. Na druhé straně nelze význam Gajdy přeceňovat, neboť jeho osobnost a diktátorské postavení byly příčinou neustálých rozporů v NOF. Nedávaly ani pevnou záruku pro zásadní politiku ve prospěch protihradní skupiny. Čeští fašisté byli nacionalisté s protiněmeckým zaměřením. Jde tu o určitou zvláštnost, která byla odstraněna až pozdějším vývojem. Tento protiněmecký nacionalismus byl totiž typický i pro ostatní extrémní spolky či strany v předmnichovské republice (např. Stříbrného Národní liga, organizace mládeže strany národně demokratické). Nacionalismus přecházel tak až v šovinismus! Tím lze také vysvětlit, že Gajda se v osudných dnech měsíce září 1938 postavil na obranu republiky s tím, že v případě německého útoku bude „každá kanálová propustka střílet"!

Je pozoruhodné, že větší část funkcionářů NOF pocházela z vesnice. Z řad velkých a malých rolníků ze zkoumaného počtu 1662 funkcionářů (r. 1931) jich pracovalo 924 (bez zemědělských dělníků) přímo na vesnici, tj. skoro 60 %. Přibližně sedmina pocházela z dělnických vrstev. Jak zemědělských, tak průmyslových dělníků bylo z uvedeného počtu 325. Podnikatelé z tzv. milionářských vrstev byli organizováni v NOF ve velmi omezeném počtu, ale i v tomto případě se jednalo spíše o majitele menších továren. Třídní rozvrstvení bylo v jednotlivých oblastech různé. Např. v oblasti plzeňské ve srovnání s ostatními župami byl ve funkcích větší počet dělníků, což bylo podmíněno průmyslovým charakterem této oblasti (Škodovy závody). Největší oporu měla NOF na vesnici. Nelze pominout také vliv NOF na armádu, hlavně na důstojníky a rotmistrovský sbor. To konečně souviselo s dřívějším působením Gajdy v armádě a v legiích.

NOF nebyla pouze politickým, ale také sociálním hnutím. Sociální argumenty a radikální řešení životních podmínek především ovlivňovaly postoj českého obyvatelstva. Právě na tuto sociální stránku byl kladen v období hospodářské krize největší akcent. Projevuje se to i ve volebních výsledcích. V některých regionech chudého Vsetínska měli ve dvacátých letech převažující vliv agrárníci, za hospodářské krize komunisté a nakonec ve volbách roku 1935 byl posílen vliv fašistů. Za druhé světové války byla tato oblast oporou partyzánského hnutí.

Prostřednictvím sociální argumentace pronikaly fašistické ideje nejen mezi střední, ale i zproletarizované vrstvy národa. V roce 1931 vycházeli čeští fašisté ve své ideologii z toho, že „. . . systém politických stran, které na sebe strhly veškerou moc, vzájemně se korumpovaly . . ., musí být zničen násilím . . . Demokracie, která krade, musí být odstraněna silou náporu, zdolána bez výhrad, jestliže má být odvrácena injekce komunismu, pacifismu a demokracie".

Prostřednictvím sociální argumentace se NOF snažila získat pod svůj vliv maloburžoazii, rolnictvo, inteligenci a dělnictvo. V době krize orientovala svou propagandu proti existenci velkého kapitálu v rukou jednotlivců. V programu NOF se objevovala hesla o nuceném výkupu průmyslových podniků a lázeňských míst, o revizi majetku všech politiků, o odpolitizování samosprávy, o právu státu na kontrolu zisku podnikatelů. Z toho potom byla vyvozena teze, že úkolem fašistického státu je „rovnoměrně spravedlivá péče o hmotné blaho všeho obyvatelstva v jeho nejširších vrstvách". Také ideologové českého fašismu prohlašovali, že marxismus „byla těžká sociální choroba, jež se nedala léčit jinak než sociálně", což je pro poznání koncepce fašismu jako politického směru obzvláště důležité. V brožuře „Bojem k vítězství — prací k bohatství" Gajda napsal: „Bohatství našeho státu patří celému národu a musí sloužit také spravedlivě celému národnímu společenství — každému podle množství a jakosti práce, kterou pro onu velkou národní rodinu svojí prací vykonal." Všimněme si, že argumentace je obdobná jako „každému podle jeho práce a zásluh", i když mezi fašismem a socialismem nelze nacházet totožnost. V období hospodářské krize čeští fašisté prosazovali heslo převzaté z Itálie, že „půda patří těm, kdo ji obdělávají". Na vesnických schů-

zích řečníci prohlašovali, že z „české chalupy vychází vzkříšení národa" a že fašistické hnutí je „hnutím malých českých lidí". Argumentace fašismu byla prostoupena silnými vlivy antisemitismu. V desateru fašistických zásad z roku 1931 se upozorňovalo: „Žid je tvým úhlavním nepřítelem a škůdcem — vypověz mu proto boj." Byl vytyčen požadavek, aby Židé byli vyloučeni ze všech veřejných orgánů a aby se židovští rukojmí „svým jměním a také životem zaručili za případné škody, které by učinilo státu židovské mezinárodní sdružení". V období demokratické republiky se však takové politické náměty nemohly realizovat. Docházelo pouze k ojedinělým násilnostem ze strany fašistů vůči Židům.

Český fašismus v období předmnichovské republiky neměl masovou podporu, ale byl vhodným činitelem k rozrušování politického života. Byl orientován nejen antikomunisticky, ale též antidemokraticky. Z tohoto důvodu byl i nástrojem k prosazování politiky protihradního seskupení. V roce 1933 se fašisté pokusili o dobytí kasáren v Židenicích (tzv. kobsinkiáda), nemohlo to však ohrozit stabilitu stávajícího režimu. Kromě českých fašistů organizovaných v NOF byla tu ještě Stříbrného Národní liga, která se sloučila s národní demokracií, čímž se vytvořila nová politická strana — Národní sjednocení. V období předbřeznovém se na zbylém území Česko-Slovenska vytvořily pouze dvě strany (Strana práce a Národní jednoty). Ti fašisté, kteří se nechtěli smířit s existencí nových poměrů, byli postaveni mimo zákon.

V okupačním období však došlo k radikální změně i ve vývoji českého fašismu. I český fašismus prodělával svůj přerod. Především byla odstraněna převažující koncepce italského fašismu. Místo ní se objevoval nacionální socialismus a fašisté vystupovali jako nejaktivnější složka prosazující česko-německou spolupráci. Tím se zařazovali do kolaboračního trendu. Každý fašista byl kolaborant, ale každý kolaborant nemusel být fašistou. Fašismus okupačního období se nedá srovnávat s fašismem předmnichovské republiky. Především z toho důvodu, že v období okupace fašismus rozšířil podstatnou měrou svoji základnu a jeho ideologickým nositelem nebyla již Národní obec fašistická, ale Vlajka (Český nacionálně socialistický tábor). Jsou i případy, že část fašistů odchází z politické arény. Národní obec fašistická se spolu s Vlajkou pokusila dne 15. března o puč (Český národní výbor), ale tento pokus byl neúspěšný vzhledem k taktickému zásahu ze strany Háchovy koncepce. Gajda v podstatě odchází do ústraní.[1]

Nejmohutnější fašistickou složkou za okupace byla Vlajka. Organizačně měla podchyceno asi 11 000 osob. Do jejího čela se dostal nedostudovaný medik J. Rys-Rozsévač. Ideologicky představovalo toto hnutí vyhraněný směr českého politického života, který se snažil sblížit zásady německého nacismu s vitalistickou filosofií prof. Mareše. Vlajka totiž vznikla jako omezená skupinka na počátku třicátých let a jejími ideovými tvůrci byli prof. Mareš a prof. Vrzalík, v podstatě poslední veřejní činitelé, kteří obhajovali pravost Rukopisů. Vyexponovaným nacionalismem, který byl umocněn do roviny tzv. národovectví, usilovala Vlajka o vyrovnání s nacionálně socialistickou filosofií na českém území. Panslavistické tendence, které se v ní projevovaly v době před- a pomnichovské, byly v podstatě na ústupu. Národ byl chápán jako vyšší organismus, jehož potřebám bylo nutné podřídit lidské individuum. Snahou Vlajky bylo potom „realizovat úspěšnou spoluprácí národa českého a německé-

ho na podkladě vzájemně získané důvěry a při naprostém zachování národní svébytnosti a vzájemného respektu". Její politický program, nově vypracovaný na počátku války, vytyčil několik základních požadavků. Byl to především pozitivní postoj v duchu nacionálního socialismu s cílem nastolení totalitního zřízení. Dále to bylo odmítnutí demokraticko-liberalistické soustavy, boj proti Benešově orientaci a marxismu a z toho organicky vyvozená likvidace „židovského a svobodozednářského vlivu" na základě norimberských zákonů o rase a krvi. Tento nárys programu, který vycházel z nového státoprávního uspořádání, byl zvýrazněn dvojjediným heslem „služba národu — věrnost říši". V obecném slova smyslu se Vlajka projevila jako německá agentura v českém politickém životě včetně konfidentsko-denunciační činnosti. V nesmiřitelné opozici byla Vlajka vůči Eliášově vládě a Národnímu souručenství. Na podzim roku 1939 se Vlajka spojuje s Niemczikovou skupinou na severní Moravě a vytvořil se Český nacionálně socialistický tábor, jehož úderným oddílem byly Svatoplukovy gardy. V padesátých letech se uměle vykonstruovala koncepce, která zřejmě odpovídala známému tvrzení V. Kopeckého z doby poválečné, že kolaborace byla čistě záležitostí buržoazie. Toto pojetí se ukázalo jako metodicky nesprávné. Kupř. v pražských Svatoplukových gardách převážnou většinu tvořila dělnická třída. Podobně tomu tak bylo u jiné fašistické organizace tzv. Zelených hákových křížů, kde byli většinou chudí nebo méně majetní občané. Masová shromáždění, která organizovala Vlajka (v pražské Lucerně až 5000 účastníků), byla zaměřena především protižidovsky. Otázka protižidovského boje se stala existenční součástí vlajkařské politicko-organizační činnosti. Řešení této otázky se vyznačovalo tvrzením: „Dobytek do chléva — Židy do ghetta". Objevovaly se nejenom požadavky eliminace Židů z politického a veřejného života, ale přímo jejich soustředění do koncentračních táborů a „totálního vyhubení". Kromě toho byl požadován zákrok proti tzv. bílým Židům, tj. proti těm árijcům, kteří zradili „svou vlastní krev a stali se přisluhovači Židů". V politice se projevil opět paradox. Zatímco Eliášova protektorátní vláda odmítla přijmout norimberské zákony, skupiny českých fašistů požadovaly radikální protižidovský zákrok. Vláda a Národní souručenství se nemohly vyhnout tlaku úřadů říšského protektora, a přesto některá protižidovská nařízení, která musela být vyhlášena, byla, což je velmi zajímavé, konzultována, pro jejich zmírnění, s představiteli židovských spolků.

Český nacionálně socialistický tábor se považoval za povolaného k tomu, aby pozvedl prapor protimasarykovského a protibenešovského boje. Smyslem toho bylo vymýtit z myšlení občanů liberalisticko-demokratické tendence. První větší článek proti T. G. Masarykovi zveřejnil časopis Vlajka již v září roku 1939. Masaryk byl označen za strůjce rozkladu českého života a byl vytyčen konkrétní cíl: „vlajkařské rozbití masarykovské modly". Nejenže bylo požadováno roztavení Masarykových pomníků na zbrojní výrobu, ale byla navrhována i exhumace Masarykova hrobu v Lánech. „Ven s ním," psal časopis Vlajka, i „s jeho židovskou družkou z křesťanského árijského hřbitova v Lánech. Je ještě dosti místa na židovských krchovech, neboť oba patří jedině tam, mezi své." Články obdobného zaměření byly psány i v protibenešovském duchu, avšak s tím rozdílem, že Beneš byl označován za „společence Židů". Vlajka se připravovala na rozhodný úder proti Eliášově vládě a Národnímu souručenství. Vhodná situace se naskytla v létě roku 1940, ale i tento pokus byl vládními úřady zmařen. Přestože byla Vlajka trpěna a podporována německými úřady, protektorátní správa neuznala nikdy její legalitu — i přes naléhání říšského protektora. Samotní Němci však pozorovali, že Vlajka nemá důvěru větší části obyvatelstva. Byla to politická spodina octnuvší se na periférii politického života. Z toho důvodu se potom orientovali na jiný, pro ně výhodnější kolaboracionistický směr Emanuela Moravce.

Český fašismus byl však velmi různorodý a nebyl schopen rozhodnější akce právě pro svoji roztříštěnost. V Čechách kromě Vlajky byla ještě opoziční Národní obec fašistická, na Moravě bylo několik politických skupin vzájemně soupeřících mezi sebou o moc. Z nich nejsilnější byla tzv. strana Zelených hákových křížů, jejíž oficiální označení bylo Národně socialistická česká dělnická a rolnická strana s vedoucím M. Mičochem. Mičoch pracoval přes 10 let v SSSR, kam emigroval po první světové válce, vrátil se potom do republiky a založil po 15. březnu vysloveně extrémní organizaci, která byla proněmeckého (nacistického) zaměření. Zřejmě mu diktatura proletariátu splývala s diktaturou nacionálně socialistickou. Snad právě proto, že byl dříve levicového zaměření, získal do své organizace i některé příslušníky KSČ (kupř. v Kojetíně). Strana Zelených hákových křížů se považovala za nositelku české nacionální revoluce. Heslem hnutí bylo „krev — jazyk — půda". Ideologicky byla zaměřena jednak proti Židům, dále proti marxismu ve všech jeho odrůdách a odstínech a proti koncepcím symbolizovaným Masarykem a Benešem. Po zániku této strany pracovali někteří její příslušníci v organizacích Deutsche Arbeitsfront, nebo Todtovy organizace. Byli posíláni za hranice protektorátu Čechy a Morava (kupř. Přemyšl, Minsk), kde pracovali kupř. jako vedoucí židovských a ruských pracovních kolon.

Kromě toho byla na Moravě tzv. Nacionálně socialistická garda slovanských aktivistů (tzv. Strana Osa Berlín-Řím-Tokio) založená Fr. Löfflerem, která nekompromisně podporovala norimberské zákony a požadovala „hájit práva a požadavky Velkoněmecké říše se zbraní v ruce všude, za všech okolností a proti každému".

V letech 1939—1942 vyvíjelo na českém území činnost několik fašistických organizací. Obnovila se Národní obec fašistická v čele s Chocem. Na Moravě se do čela fašistických organizací dostali organizátoři židenického puče v roce 1933 (Kobsinek a Tesák) a moravské fašistické skupiny se nepozastavovaly ani před protižidovskými pogromy. I když byl počet českých fašistů organizačně omezený, přece jenom sehrály dosti podstatnou úlohu v denunciantské činnosti.

Vrcholem českého fašismu byla léta 1939—1942. Po ustavení nové Krejčího vlády přichází do kabinetu muž, který byl pověřen Heydrichem k převýchově českého národa. Byl jím Em. Moravec, který v podstatě zavádí na okupovaném území režim politické diktatury. Nepohodlné fašisty posílá do koncentračního tábora, těch, co se přidali na jeho stranu, bohatě využívá. Moravec byl prototypem českého kolaboranta, quislinga, ovšem s tím rozdílem, že nebyl organizován v žádné fašistické straně. Z historie minulých padesáti let nelze eliminovat takové politické směry, které byly totalitní, nositele otevřeného násilí, z antidemokratické a antikomunistické koncepce. Český fašismus byl zvláštním druhem fašistické ideologie. Bylo to ovlivněno mj. i polohou Československa ve střední Evropě.

Český fašismus byl sice co do počtu stoupenců omezený, ale neznamená to, že by byl méně úderný. Právě v postoji k židovskému problému se to projevilo nejdůrazněji. V této otázce se vyrovnali v politicko-propagandistické stránce svým německým učitelům. Jan Masaryk to formuloval zcela konkrétně: „Být proti Židům znamená být proti lidskosti. Pro tohle jsem vždycky viděl v antisemitismu nejhorší formu barbarství". Jestliže český fašismus nerealizoval svoje cíle, nebyla to ani tak jeho zásluha. Velkou devizou, kterou český národ vložil do národně osvobozeneckého hnutí, byla demokratičnost, a to se projevilo také v poválečném vývoji. Na demokratické tradice se mohlo navázat. Nakolik tyto tradice byly trvalé, je již jiný problém.

 SEŠITY, č. 23/68 září 1968, str. 36. – 38.

HOSPODÁŘSKÉ NOVINY, č. 39/68, 11. října 1968, str. 1. a 6. a 7.

co a hlavně jak?

Ing. JAROSLAV JIRÁSEK

Prostor našeho politického života je nyní ohraničen patnácti body sovětsko-československého ujednání. V těchto rozměrech máme obnovit a rozvíjet také své reformní úsilí v ekonomice a jejím řízení. Jsou však tyto rozměry dostatečné? Normalizace našeho života je úkol číslo jedna, v níž hlavní slovo pochopitelně patří politice. Musíme ještě mnoho vysvětlovat a napomáhat rozumovému sebevědomí. Zjednodušený postup, kdy se nové politické poměry prostě berou na vědomí a pozornost se obrací na pragmatická hospodářská opatření, nelze praktikovat.

Zatím nám však také v ekonomice narůstají ztráty, s nimiž jsme nepočítali. Zářijové statistiky nasvědčují, že dílny pracují na nějakých 90—95 % normální výkonnosti, a pokud mohu soudit, kanceláře ještě méně. Komu tento pokles komplikuje život? Nikomu jinému než nám samým: prohlubuje inflační ráz dosavadního hospodářského vývoje, v soutěži s vyspělými zeměmi nás opět odsouvá dozadu, staví otazník nad některými projekty pokroku životní úrovně. Překonání ekonomické ochablosti jistě patří k elementárním předpokladům obrody naší ekonomiky.

Poprávu se zesilují naléhavé výzvy k výkonné práci. Avšak budou mít potřebný efekt teprve tehdy, až lidé nabudou přesvědčení, že je to práce pro sebe a na trvalých hodnotách. K tomu, na štěstí, přibývá argumentů: na našem území platí ústava vlasti, lidovou moc vykonávají národní orgány. Opačné pověsti, plné obav, se k našemu prospěchu nepotvrzují. Významným pokrokem bylo nedávné prohlášení vedoucích politiků o zárukách osobních svobod; vneslo značné uklidnění zejména do řad tvůrčí inteligence. Ještě by bylo potřebí, aby se s novou realitou rozumně vypořádal i tisk pěti zemí Varšavské smlouvy. Častá iracionálnost postoje tohoto tisku k československé otázce musí mást vlastní čtenářskou masu a jinde mu působí ponižující nevážnost.

DRŽME DOHODY, DRŽME SE DOHOD

Zatím už proskočily názory, že se ekonomické reformě odtrubuje. Jistě je nemálo takových, kteří k ní nikdy nepřilnuli. Stali se jen jejími souputníky z nutnosti. Ale naprostá většina lidu spojila s reformou naději, že dospějeme k socialismu, který zaujme nejen svou hlubokou humánností, ale také ekonomickou výkonností. Ekonomická reforma tvoří neoddělitelnou součást našeho hledání vyšší koncepce socialismu. Nejsme v tom vůbec ojedinělí: všechny socialistické země v nějaké podobě vyhlásily své ekonomické reformy a usilují o výkonnější hospodářství a růst materiálního bohatství života. Na této cestě za námi v praxi zatím nejen nezůstávají pozadu, ale dokonce nás dohánějí. Ještě na přelomu šedesátých let naše hospodářské prvenství bylo nesporné, ale dnes už nás za sebou odsunuli Němci a dohánějí Poláci a Maďaři. Donedávna přezírani Rumuni dosahují vůbec nejrychlejšího ekonomického pokroku.

Polednová politická platforma komunistické strany a její dubnový akční program nebyl v dosavadních jednáních mezi socialistickými zeměmi předmětem diskuse, ale byl bez váhání třikrát za sebou potvrzen: v Čierné, v Bratislavě a v Moskvě. Nebyl to leden sám, který nahradil záminky k násilnému zásahu, ale jeho prezentování a jeho excesy. Tím spíše je třeba znovu deklarovat věrnost základním ideám ekonomické reformy a zvolit správný postup jejího propracování a jejího uskutečňování. Vnější podmínky, vyměřené sovětsko-československým ujednáním, nám v pokračování reformy v podstatě nebrání. Máme však svá vnitřní rizika: na jedné straně nemálo takových, kteří by si ulevili, kdyby reforma zamrzla, na druhé straně celkovou nedojasněnost a nepropracovanost samotné reformy.

JAK SI DNES STOJÍME

Základ naší ekonomické reformy je již staršího data. Její projekt byl schválen v roce 1964. O rok později se začalo s jejím experimentováním a další rok na to s kusým zaváděním nového daňového (odvodového) systému. Rok 1967 byl nástupem k celkové reformě, rozvržené zhruba na tři roky. Na reformu se rozhodně nešlo ukvapeně, převládala myslím více nespokojenost s váhavým postupem. Než se s ní začalo, neustávala varování, že jdeme do doby tvrdé práce s nesmlouvavým soudem rentability. Ale když nastoupila, ukázala se spíš jako laskavá a štědrá: i postáru se dalo dobře vydělávat.

Máme zvláštní druh prosperity: všichni vydělávají, nikdo nepropadá. Ale jakmile vyjdeme na náročný trh, je naše národní práce směnitelná obvykle jen se ztrátou. Před měnovou reformou jsme produkovali jeden americký dolar zhruba za 10 Kčs, dnes už jedině za trojnásobek. Přeměnili jsme své hospodářství ve svérázný skleník, hojně zalévaný a vytápěný, který však nesnese nepohodu světa.

Zkritizovali jsme »železnou koncepci«, ale nezaložili jsme ještě dost cílevědomě novou hospodářskou soustavu. Strukturální změny se uskutečňují v pozitivním smyslu, avšak jsou tak pomalé, že v celkovém vývoji setrvačnost staré struktury převládá. Od hospodářského propadnutí let 1962—1964 (mimochodem největšího mezi evropskými ekonomikami po válce) vedeme politiku odkládaných ofenzív. Konsolidujeme, stabilizujeme, ale neměníme. Nové ceny z roku 1967 nás namnoze zbavily ztrátovosti, ale musely se zvednout a odstoupit od světových hodnot, počítám, že asi o 15—20 %. Letos se bez zvýšení výkonnosti zvedly mzdy, zkrátila pracovní doba, zlepšila sociální péče, uskutečnily dlouho slibované, ale stále odsouvané příspěvky k růstu životního standardu. Avšak opět za cenu, že jsme zase dál od světových hodnot asi o 5 %. Zakalkulovali jsme náhrady po politických rehabilitacích, a to je dalších více než 5 %. Posrpnové ztráty pak znamenají opět téměř 10 %. Stručně řečeno, nový systém rozvíjení ekonomiky nám jakžtakž národně začíná fungovat, ale v mezinárodním kontextu stále sestupujeme. Rozdělování předstihuje bez přestání tvorbu.

PORÁŽKA BYROKRATŮ A NÁSTUP PODNIKATELŮ

Ekonomická reforma se nemohla prosadit, dokud ji svíraly šněrovačky starého politického a správního režimu. Lednový převrat ji této kazajky zbavil a ona skutečně poskočila. Za hlavní výsledek musíme považovat především zásadní zvětšení autonomie a rozvření podnikatelského prostoru podniků. Záhy se ukázalo, že československé podnikatelství nezapadlo. V prvních letech reformy jsme sice podniky nalákali, ale pak nastoupila obvyklá »malá domů«. Průkopníci reformy na svou otevřenost doplatili, kdo si nechal rezervy, vydělal. A přesto reforma povzbudila podnikatelství a začala přinášet první plody. Už jsme si tak zvykli všechno převádět chladně »na ukazatele«, že nám uniká vřelá lidská snaha v pozadí.

Naše bižuterie dnes představuje přes 20 % světového vývozu. Prosazuje se tedy v těžké soutěži se specializovanými podniky po celém světě. Naše obráběcí stroje jsou již namnoze jak technickou hodnotou, tak designem i cenou schopné ve svých kategoriích světové soutěže. Desta byla v roce 1962 na zavření a dnes se vyšvihla mezi přední výrobce zdvižných vozíků. Cvičný letoun Delfín patří ke světovým šlágrům v prodeji letadel jednoho typu. Naši výrobci čerpadel jsou zváni, aby zavlažovali jihoitalský suchopár. Po mnoha selháních v minulosti už zde přece jen máme náš samočinný počítač — a dokonce hned dva. Sklářství začíná znovu spoluurčovat světový vývoj v uměleckém skle. Výroba textilních strojů v poměrně rychlé kadenci vydala již několik špičkových patentů, které zasáhly do světového vývoje. Povrchové uhelné doly se vypořádaly s dotacemi a nabízejí pro některá použití i soutěž s dálkově dodávaným zemním plynem. Mnohým dalším jsme ublížili, když jsme je zde neuvedli. To jsou skutečné úspěchy reformy. Ještě nestačily změnit celkovou hodnotu naší ekonomiky, ale je v nich slib, že se tak může stát poměrně brzy. To je také pozice, z níž reforma nesmí ustupovat.

MÉNĚ ŘEČÍ JEŠTĚ NEMUSÍ BÝT MÉNĚ DEMOKRACIE

Systém ekonomické reformy je však stále ještě velmi kusý. Zatím bylo přijato jen jedno reformní rozhodnutí, a to podmíněné: experimentování podnikových rad pracujících. Dokončuje se rozhodnutí o ekonomické otázce federalizace republiky. Poněkud se odsunulo předložení nového zákona o podniku. Není toho tedy mnoho ani uděláno, ani připraveno.

Z ekonomické reformy se stalo velké politikum. Vložili jsme ji před sebou stále vcelku, jako zářivou kouli plnou nadějí. Četné politické skupiny užívaly reformy jako svého politického trumfu v zápase proti byrokraticko-statistickému konzervatismu a působily na oslabení jeho vlivu a uvolnění

ztraceného řízení ekonomiky. Ale konkrétní práce na ní nebylo dost.

To se ostatně prokázalo na tzv. ekonomických podmínkách pro rok 1969. Vláda je přijala nikoliv jako nová systémová rozhodnutí, ale spíš jen jako prosté utažení šroubu. Nejde při něm o to, jaké nové možnosti podnikům vytvoří a co naopak od nich požaduje, ale silou se odčerpávají snadné důchody podniků. Je to jen nová administrační opatření; jako důvod byla zdůrazněna mimořádná obtížnost naší ekonomické situace. Musí se s tím souhlasit, nebylo jiné řešení, ale je škoda, že nebylo.

Podniky se v příštím roce různem dostanou do nesnadného postavení (v němž ostatně už měly být). A tak snad teprve příští rok je uvede do takového tlakového prostředí, které mělo nastat před dvěma lety. A stane se tak za podmínek v cenách, v daních, v kursech atd., které se podstatně neliší od těch, které byly v té době narychlo navozeny. Jistě se dá namítnout, že polednové období je ještě krátké. Ale také se dá předpokládat, že dlouho připravovaná reforma musí mít alespoň rámec konkrétní hospodářské politiky.

Ekonomická reforma byla častým předmětem diskusí. Silně se akcentovala její úloha v negování starého režimu, méně se přebírala konkrétní práce na dalších pozitivních opatřeních a odpovědnost za jejich realizaci. Diskuse šla nezřídka víc do šířky než dopředu. V živé paměti jsou diskuse o plánu a trhu, ale stěží lze hodnotit jejich výsledek. K pojetí podniku se vedla obšírná diskuse, ale když pracovní skupina hodnotila její přínos, rozhodla se nechat návrh beze změny. Ekonomická teoretická obec nejprve prosazovala do vedení kolektivní podnikatelský orgán, ale přesto pak nečekaně přešla na odlišný typ podnikové rady pracujících a ředitelství. Nedlouho potom v novém návrhu zákona o podniku už má podniková rada opět změněné pojetí.

Diskuse byla velmi široká, ale přesto nevstřebala všechny významné názory. Kdo se nedržel v konjunkturním proudu, mnoho se ke slovu nedostal. Přednost mělo vše, co ekonomiku uvolňovalo. Co zavánělo jen trochu jinak, bylo z diskuse vysunuto. Např. názory podporující funkci plánu, podporující integraci podniků, podporující jinou kombinaci manažérství a demokracie atd. A nebylo nesnadné si pak vysloužit i bez velkého argumentování konzervativní cejch.

Ekonomická reforma není dílem jednotlivce. Bude vyzrávat jako souborná idea a zkušenost nejširší odborné veřejnosti. Musíme se postarat, aby se na jejím utváření a prosazování účastnili co možná všichni nositelé významných názorů, musíme zabránit všemu odstrašování od diskuse. Najít svrchovanou pravdu moderní ekonomiky není snadná a jen opravdu všestranná kolektivní úsilí může zabránit chybám.

STRATEGIE EKONOMICKÉ REFORMY

Především se nesmí dopustit, aby se ztratily dobyté pozice reformy. V naší společnosti jsou vlastně téměř nedotčeny sociální síly, které mohou projevit zájem na obrácení výhybek vývoje. Zatímco bychom promýšleli, jak reformu dál zušlechtit a rozvíjet, mohly by akumulovat praktická rozhodnutí, která je fakticky zabrzdí. Pro upevnění a rozvoj pozic reformy by měla směřovat dvojí činnost: jednak pokračovat v transformaci státní administrativy, nedopustit její návrat zpět k direktivnímu administrování a zároveň připravit zákonná opatření k právnímu zajištění podnikání. Za naléhavé je třeba považovat také zdokonalení kádrové funkce strany. Na tom závisí totiž obroda nejen formálního systému řízení ekonomiky, nýbrž i obroda jeho živé náplně: řídících kádrů. To jsou problémy neodkladné, již rozpracované a zralé k brzkému dokončení. Druhou skupinu tvoří další složky ekonomické reformy, na nichž se práce teprve víceméně musí založit.

Ekonomická reforma byla dosud představována ve své tzv. cílové podobě, tedy na svém vzdáleném konci. Je to velmi potřebné pro cílevědomě založenou souvislou práci, ale právě tak je potřebné spět k tomuto cíli řadou praktických opatření v logickém sledu. Přitom projekt reformy musí zůstat otevřený a obohacovat se o názorový pokrok i rostoucí praktickou zkušenost. Na reformě pracovali dosud převážně jen teoretičtí pracovníci. Původní pracovní skupina dokonce neměla ani jediného prakticky orientovaného odborníka. Možná že i v tom tkví jeden ze zdrojů romantismu, radikalizace, nezávaznosti a lability ideového systému reformy. Jistě si už můžeme dovolit postupovat kupředu v plnějším souručenství teorie a praxe. A konečně rozvinutí reformy potřebuje vypořádat se s nepříjemnými výpadky výroby, zpožděním prací, škodami atp. Na tom závisí, do jakého patra bude posazena výchozí základna dalšího reformování ekonomiky.

RESORTY A PODNIKY

Přeměnili jsme národní hospodářství na jakýsi tovární systém, jehož »ředitelstvím« pro rozdělování úkolů a přídělů byl aparát státního plánování a resortního řízení. Nevidím důvod se k této překonané funkci vracet. Zůstane-li tento aparát nedotčen, bude dřív nebo později něco dělat a nejvíce ze všeho umí dělat po staru. Nijak se tím nedotýkejme cti velmi početných kádrů se znamenitými tvůrčími parametry, kteří tam (často po velkém naléhání) pracují. Ovšem celkový systém práce jejich osobní přínosy namnoze přehlušoval.

Bez státního hospodářského aparátu se neobejdeme, potřebujeme jej však transformovaný, v novém složení a s novými metodami, odpovídající dynamické ekonomice. Zatím nás leká zamýšlená početnost státní administrativy. Po jednu nám několik ministerstev přibylo. V novém státoprávním uspořádání je početní růst státních orgánů pochopitelný, ale nedávno uvažovaný počet 58 je přece jen překvapivý. Přitom se stále více jedná o tom, které státní orgány vytvoříme, a méně o tom, jak budou pracovat. Skoro bych podezíral, že nadále zůstává nebezpečí centralismu, tentokrát rozděleného: českého a slovenského.

Druhým pólem tohoto vztahu je podnik a podniková koalice. Jeho postavení a úloha se řeší v připravovaném zákonu o podniku. Pracuje se na něm už druhý rok, ale bez potřebného zdaru. Budeme-li usilovat, aby to byl zákon, který bude specifikovat podrobnosti, nevyrovnáme se s ním brzy. Osobně soudím, že by to mohl být zákon jednoduchý, který by měl splnit asi tři požadavky:

1. garantovat vyšší autonomii podniků,
2. dát rámec pro pestré formy podnikání a podporovat takovou podnikatelskou soustavu, jež by urychlila adaptaci na ekonomické poměry, obvyklé v nejvyspělejších zemích,
3. otevřela možnosti různého kombinování řízení podniků s profesionální znalostí věcí a politického dohledu demokratických orgánů pracujících, veřejnosti a státu.

Zákon by se pak mohl postupně naplňovat vyhláškami. Ale bude-li mít každý orgán možnost doplňovat vyhlášku, dostaneme se záhy do nepřehledné situace. Proto by zákon měl upravit také způsob, jakým může být těmito vyhláškami dále naplňován. Musíme také střízlivě hodnotit možnosti takového izolovaného zákona. Ve skutečnosti bychom zároveň potřebovali celou soustavu nového ekonomického práva. Na to ovšem nelze spěchat a musíme tedy zvolit reálnější bezprostřední cíle.

PODNIKOVÉ RADY PRACUJÍCÍCH

Bude třeba vyrovnat se s kolísáním názorů kolem podnikových rad. Obnovuje se ujišťování, hlavně ze strany sociologů, že bez samosprávy zůstane celý polednový vývoj na půl cestě. Naproti tomu jak prohlášení vlády, tak prohlášení Ústřední rady odborů dává přednost vyhodnocení zkušeností, než se rozhodne o pokračování. Nepatřím mezi stoupence této formy podnikových rad, doporučoval jsem jinou formu kombinovaného odborného a politického řízení. Ale na podnikové rady je již upnuta aktivita tak početného politického aktivu, že bych jakékoliv škrtání podnikových rad sám musel odmítnout.

Propagátoři podnikových rad často opakují, že na radách závisí demokracie v podniku a boj proti byrokracii. Považují to za velmi zjednodušená argumentování. Je opravdu jistota, že zvolí-li desetitisícový podnik dvacet představitelů svého »podnikového parlamentu«, že to zničí 1 postoj a aktivitu zbývajících devíti tisíc devíti set osmdesáti? Jsou zde ještě jiná a podstatnější rizika, totiž převedení aktivity vedení jednostranně do rozdělovacích procesů, do zvětšování mezd, sociálních výhod bez růstu výkonnosti. A také, samozřejmě, zkomplikování řídících vztahů z toho, že vedení se stane podřízeným svých podřízených. Ale naproti tomu již podnikové rady sehrávají kladnou úlohu v překonávání vlivu nadřízené byrokracie. Usnadňují pokrokovým ředitelům samostatný rozvoj podniku a zvětšují jejich nezávislost na nerozumných příkazech.

Lidé se zajisté budou čím dále tím více zmocňovat ekonomických základů své existence. Jejich podíl na řízení podniků a hospodářství se nebude rozhodně zmenšovat, ale výrazně poroste. A přesto bychom si měli položit otázku, zda podniková samospráva je jediným možným řešením, zda problém demokratičnosti řízení se vyčerpává zvolením podnikových poslanců. Známe totiž celou řadu demokratizačních možností, které jdou blíže ke každému pracovníku a umožňují mu, aby spolurozhodoval nejen nepřímo a o věcech vzdálených, ale zároveň přímo a o věcech blízkých. Samospráva nám také vnucuje určitý podnikový systém, v podstatě dezintegrovaný. Vede nás do jakési nové velké kolektivizace, tentokrát průmyslu.

KÁDROVÁ FUNKCE KSČ

Nepochybně bude znovu potvrzena rozhodující úloha strany v tvorbě řídícího kádru. Stav řídícího kádru byl předmětem rozsáhlé kritiky. Zvláště byla napadána jeho nedostatečná odbornost, jmenovitě vzdělanost. Vedoucí pracovníci (na 200 000 osob) jsou ze čtyř pětin členové strany. A přitom jen asi pětina plní stanovené kvalifikační požadavky (ostatně ani ne příliš náročné). U vyšších vedoucích je požadavek vzdělání splněn asi z poloviny. Naše uvažování o této »tabulkové« kvalifikaci je ovšem silně formální: ptá se pouze po absolvované škole a počtu let praxe. Ale i tak odhaluje ostrý kontrast nedostatečné vzdělanosti vedoucích s tradiční vyspělou vzdělaností lidu. V poválečném období k zásadní obměně řídících kádrů nedošlo. Poměrně odešli takoví vedoucí, kteří se své funkci zpronevěřili, odborně na ni nestačili, nebo už neměli dost sil. Ale musí se zaznamenat, že tu a tam odešli i znamenití vedoucí, kteří svou náročností vyvolali odpor zaostalých skupin. Celkový vývoj řídícího kádru byl nevýrazný, v podstatě pozitivní, ale i zkalený nerozumnou živelností.

V roce 1964 vyšlo nové usnesení vedení strany o kádrové práci. Má stále ještě řadu nedostatků, ale jeho pozitivní vliv je nesporný. Nově ustavovaní vedoucí pracovníci již v mnohem větší míře splňují požadavek vzdělanosti. Např. v těžkém průmyslu z pěti nových generálních ředitelů, kteří jsou všichni vysokoškoláci, byli tři dlouhodobě speciálně připravováni. Začalo se také s modernizací kádrové a personální práce. V podnicích je kádrová a personální funkce povyšována na úroveň vrcholného vedení, je předmětem studia na vysokých školách, má oporu v odborné literatuře, začíná mít i určité poradenství atd.

Nyní jde o to, aby posílení kádrové funkce strany se stalo politickou platformou ranězance řídícího kádru. Aby byly stanoveny nejen deklarace, nýbrž všeobecně realizovatelná pravidla, podle nichž se nahoru mohou dostávat jen lidé s potřebnými schopnostmi, prokázanými předchozí činností, socialisticky angažovaní a osobně čestní. Bylo by již třeba stanovit, že přednost mají pracovníci předem připravovaní a že místa, která o nich rozhodují, mají volit z několika alternativ.

Pravidla tvorby řídícího kádru by měla být vydána urychleně. Zabránilo by se kalkulacím s tím, že se vše vrátí do starých kolejí, i nezávazné živelnosti v obsazování vedoucích pozic. Pochopitelně bude třeba pracovat v širším kontextu a ujasnit celou funkci strany v podnicích, ústavech a úřadech. Přesto soudím, že vydání pravidel pro tvorbu řídícího kádru by mohlo představovat celkové řešení.

KOMPLEX EKONOMICKÉ REFORMY

Patrně bude potřebí stále ujasňovat ideologii ekonomické reformy. Zároveň přenést její ujasňování více z pozice obecné propagandy na zevrubné vyřešení jejích sporných míst a vytvoření potřebné myšlenkové výzbroje pro hospodářskou praxi. Vedoucí pracovníci dávno rozpoznali rozpornost tohoto podání: naslouchají propagandě, ale poslouchají předpisy. Mnozí se ani tak nezajímají, jak by to mohlo a mělo být, ale zaměřují se na informace, jak to (dobré či špatné) bude rozhodnuto. Tak po dlouhém období prezentování reformy zůstává poměrně (až překvapivě) málo pokročilá znalost moderní ekonomiky a moderního řízení.

Bude patrně užitečné poopravit také některé jednostranně radikalizované názory. Po předchozích zklamáních s racionálním plánováním nabyla snadno živnou půdu představa, že jedinou hnací silou ekonomiky může být konkurence. V řadě hospodářských činností skutečně nemáme náhradu za výrazné napětí, způsobené souhojem soutěžících podniků, jež je zdrojem pohybu kupředu. Ale naproti tomu se zase rozvíjení konkurence dostává do rozporu s objektivní potřebou koncentrace prostředků a sil, bez níž v některých oborech není možný nezbytný výzkum, velkovýroba s nízkými náklady a účinný komerční nápor. Bude zřejmě lépe, když přestaneme o těchto pojmech uvažovat pouze obecně a když si ujasníme, jakými vnějšími i vnitřními pnutími můžeme vyvozovat pokrokový pohyb. Jinak je tomu u velkého investičního průmyslu, jinak u spotřebního průmyslu, jinak v místním průmyslu a ve službách apod. Konečným smyslem reformy je ostatně dostat se na úroveň nejvyspělejších zemí a tam o konkurenci není nouze.

Jinou spornou představou je přísné oddělení státu a podniků. Jistě je třeba zavrhnout zkompromitované administrativní silové vazby, ale vyhošťovat stát s jeho institucemi z hospodářského rozvoje je zjevně nerozumné. O moderním státu se dá tvrdit, že se zúčastňuje hospodářského rozvoje, nikoliv stále méně, nýbrž naopak stále více. Dá se tvrdit, že bez aktivizace státu v ekonomice by nebyly ani možné soudobé dimenze ekonomického manévru v řadě odvětví. Stát buduje hospodářskou infrastrukturu, zakládá badatelskou vědu, rozvíjí školství, vykonává zahraniční státní a obchodní politiku. Ostatně by mělo jít daleko více o to, aby se na podnikání podílel nejen stát, ale svými prostředky také

veřejnost, odbory, dobrovolná organizace apod. Ideologie efektivnosti by měla ovládnout celou společnost a každý po svém by měl přispívat k její praktické realizaci.

Nikdo zatím nepopírá potřebu plánování. Ale fakticky se v tomto směru nevykonalo skoro nic. Plán byl stranou našich dosavadních reformních úvah. Dříve to bylo jednoduché: hospodářská politika se rovnala plánu a realizace hospodářské politiky se rovnala rozpisu plánu. K takovému plánování se vracet nehodláme. A přesto je třeba uznat, že plán se všude stává základem racionálně vedené hospodářské politiky. Rozdělení zemí na země s plánovaným a s neplánovaným hospodářstvím historicky vyhasíná a ztrácí smysl. Celospolečenské plánování je původní příspěvek socialismu k modernímu řízení; jeho příspěvek je tím větší, čím více se projeví rozumností svého obsahu a nikoli svým silovým mechanismem. Namísto rozpisu se plánovitá hospodářská politika má uskutečňovat systémem transmisí, jako cenami, tarify, daněmi, úrokem, úvěrem, dotacemi, postihy apod.

Do souboru ekonomické reformy by bylo třeba dopracovat řadu problémů, jež naznačují alespoň v neúplném výčtu:

1. cenová, tarifní, daňová a dávková soustava,
2. finanční politika, finanční trh a konvertabilita měny,
3. propojení výrobního a tržního procesu, vnitřní a zahraniční obchod,
4. mzdová soustava, participace na hospodářských výsledcích, sociální jistoty a sociální zvýhodnění pracujících,
5. bytová politika,
6. politika spotřebitelských cen a plateb,
7. preference investic do rozvojových podniků,
8. programování nevýrobních investic (do školství, zdravotnictví, uměleckých zařízení atd.).

Tyto a jistě ještě další problémové soubory by se měly stát předmětem souvislé práce za účasti odborné veřejnosti.

NAPRAVIT ŠKODY A VÝPADKY

Stále nám utíká část původně zamýšlené práce. Rozdělujeme víc, než jsme zamýšleli, produkujeme méně, než jsme chtěli. Před srpnem se rozvinula pozoruhodná iniciativa práce navíc na fond republiky a darů na fond zlata. Po srpnu nastupují mnohé závody na dobrovolné směny, aby dohnaly zpoždění ve výrobě. V některých podnicích již dokázali vyrovnat ztráty a dojdou do konce roku bez dluhů. Objektivně tyto dobrovolné akce neznamenají mnoho, ale i tak jsou významné jako rehabilitace morálních faktorů. Dokazují, že nejen neúprosný tlak, ale i vědomí lidí má výkonnostní důležitost. Tyto projevy zasluhují všestrannou podporu. Zdá se však, že bychom neměli orientovat svůj zápal jenom v tomto směru. Hlavní je dosáhnout vysoké výkonnosti jako morálního stavu podniků. Kdybychom neudělali nic jiného, než jen plně využili pracovní doby, mělo by to vydat asi stokrát víc než dnešní stav konta Fondu republiky. Jenomže se obávám, že přece jen raději uděláme občasnou sbírku uprostřed nepořádku než plný pořádek beze sbírek. Nemáme však pro republiku větší příspěvek než dostat dopředu schopné lidi a začít pracovat denně jako moderní výrobci.

Podniky by měly nyní znovu prověřit svá akční programy a najdou-li možnosti, měly by jejich náročnost zvýšit. Zároveň s tím by měly rozebrat slíbená zlepšení pro pracující (ve mzdách, v pracovní době, v podílech, v příspěvcích na stravu nebo dopravu apod.). Bylo by nešťastné, kdyby naše humanizační úsilí mělo být brzděno tím, že nám poklesla výroba a důchody. Prověří-li se možnosti včas, najde se způsob, jak výrobu a důchody dohnat a slovo dané pracujícím dodržet.

REFORMOVAT STYL PRÁCE NA REFORMĚ

Zatím vázne práce odshora. Vedoucí pracovníci jsou zaujati obecně politickými problémy, jednají ponejvíce mezi sebou a nenacházejí si dost času na rozhýbání práce na místech. Nejméně nyní pracují právě ty složky, jež jsou důležité pro účinnou práci: střední útvary centrálních orgánů. Neseznámily se s celkovou koncepcí, netroufají si pracovat na vlastní pěst, některé nevědí, co s nimi bude atp. Proto máme na ekonomickém úseku řadu užitečných deklarací, ale rozhodná práce ještě navozena nebyla. Myslím si, že nyní má velkou důležitost třeba i malé, dílčí, ale praktické rozhodnutí ve smyslu pokračování reformy. Podniky čekají, zda se příznivá slova o pokračování reformy nerozejdou s činy. A malý, ale praktický čin může znamenat mnoho.

Ekonomická reforma je obšírné dílo. Měli bychom do něho vtáhnout nejen diskusním, nýbrž pracovním a experimentálním způsobem co nejvíce sil. Zavést práci s citlivostí, aby každý hospodářský pracovník, odborník a znalec ve svém okruhu spoluprožíval problémy reformy a měl příležitost vnést do jejich řešení svou znalost a zkušenost. Vedení strany a státu by mělo usilovat o úplnou inventuru tvůrčích sil a najít formy, jak na všech stupních a úsecích formovat jejich účast na povznesení ekonomiky. Svůj podíl mají mít také řídící pracovníci — praktici. Zatím šla příprava reformy dosti kolem nich. Musíme s nimi více počítat. Nabídli jsme již několikrát stranickému a státnímu vedení pomoc tohoto významného aktivu, ale zatím jsme nedosáhli ani jakékoliv odpovědi. Budou-li přední pracovníci praxe s teoretiky na reformě bok po boku pracovat, zažijí včas její problémy a mohou z vlastního popudu prorážet její cestu kupředu.

Práce na reformě potřebuje nyní svůj jízdní řád. Zároveň s ním by se mělo promyslet, jak kolem významných center reformy zformovat aktivy těch, kdo ji chtějí a mohou pomoci. Zůstaneme-li v ekonomice pozadu, zůstane náš socialismus chudý. Můžeme být zajímaví, ale stěží přitažliví. Pozvednutí ekonomické výkonnosti je velkou nadějí československého lidu. Jiní to jak potvrzuje moderní historie, dokázali v svých »hospodářských zázracích« za méně než deset let. Proč ne my?

HOSPODÁŘSKÉ NOVINY, č. 39/68, 11. října 1968, str. 1. a 6. a 7.